

vész nem sokkal utóbb eljegyezte a halálnak. Fáy Istvántól hat éves házasság után vált el, majd ment férjhez Károlyi Imre gróf Gyula fiához. Életének megmentésére mindent elkövettek, sajnos azonban a tüdőbetegek Mekkája, a svájci Davos sem segített. Utolsó nyilvános szereplése akkor volt, amikor a harmincas évek derekán Budapestre látogató Viktor Emánuel olasz király tiszteletére adott operaházi díszelőadáson — már súlyos betegen — részt vett. Nem sokkal később Budapesten, Gellért-hegyi vilájukban meghalt. A kenderesi családi kriptában tért örök nyugalomra. Fiatalon özvegyen maradt férje, Károlyi Gyula gróf — sógorával, ifj. Horthy Istvánnal együtt — ismert sportrepülő volt. Többször szerepeltek együtt bravuros repüléseken. És a sors különös rendelkezéséből mindketten azonos héten belül haltak repülőhalált. Ifj. Horthy István kormányzóhelyettes az orosz harctéren 1942. augusztus 20-án, Szent István ünnepén, Károlyi Gyula egy hét múltán Budapesten, a Dunába zuhant gépével, Csepel alatt.

A kormányzót sújtó három tragédiáról sok emléket keltett Paulette egykori szép ruhája Wangenben. A ruha, melyet sógor-nője, Károlyi Consuela grófnő, ifj. Horthy Miklósné örökölt... és emigrációs szegénységében elcserélt...

* * *

Amíg párom nekik dolgozott, a próbák címén is még többet jártak oda Horthyék és közben Zsófinak alkalma volt megtanulni a fohászt, Nicolette pedig többször zongorázott szórakoztatására. Az elutazásuk előtti napokban történt, hogy egyik este Consuela így szólt leányához:

— Nicolette, indulnunk kell, még sok a dolgunk, de húzzatok fel, mert a fáradtságtól nem tudok magam talpraállni.

A leány is halálos fáradtságról panaszkodott. Aztán kiderült, hogy egész nap és egész éjjel csomagolták az UNRRA elköltöző szociális osztálya vezetőnőjének holmiját, s iratait.

Persze, hogy nem készülhetett el a sok holmi indulásukig és az utolsó darabokért, melyekben Zsuzsa is segített édesanyjának, Zsófinak vissza kellett jönni.

Horthyné ölelések közepette barátságosan elköszönt páromtól, a hajszoltan készülő ruhák honoráriumát azonban elfelejtette említeni. Aladár az angol-órak visszatartott díjából adott páromnak igen szerény, a rendes munkadíjat meg se közelítő honoráriumot.

Igy aztán „szemérmes szegény” párom a Horthy-család javára is hozott áldozatot, ahogy jó szívével több nagyon szegény sorstársnőjének is tett hasonló szívességet.

Jóval később híre jött, hogy ifj. Horthyné leányaival valóban átköltözött Svájcba. Magyarok aztán találgatták, miért, hisz

itt az UNRRA-nál már volt keresetük, ott meg szerintük nem kaphatnak szellemi munkát. Egyes rosszmájúak a „privát fundusként” kiküldött aranyakat emlegették, míg a tájékozottabbak le nem lótték ezt az inszINUÁCIÓT azzal, hogy arra már a jelenlegi pesti kormány rátette a kezét.

Jóval később, őszi elején írták Svájcba ifj. Horthyék, hogy átköltözésük előtt a leányok búcsúlátogatáson voltak Weilheimben apjuknál és nagyapjuknál. Minden jó volna, csak az a kár, hogy a leányok völegényei nuem tudtak beutazási engedélyt szerezni.

A huszártisztból lett levélcsempész értesítése alapján szökött ki a második völegény — egy történelmi nevű bárófi — és Waldseeben talált rájuk. Később Kende báróval együtt járt Wangenben és elmondta, hogy haza készül.

— Mivel nem tudok kijutni Svájcba, — mondotta feleségemnek, — minek lógjak itt, mikor otthon biztosítva van lakásom, megélhetésem.

Kende báró is hasonlóan gondolkozik, de ő már veszélyes kalandra készül a hazatéréssel kapcsolatosan. Egy barátja papírjaival indul valamelyik hazaszállítási vonattal, s az a terve, hogy mihelyt a vonat magyar területen halad, leugrik és álnéven vegyül el a fővárosi tömegben. A papírokra célozva nevetve szól:

— „Feketén” jöttem ki, „fehéren” megyek haza.

Aztán a Horthy-leányok völegényei is eltűntek életünkben és a svájciakról is sokáig nem jött hír.

Valaki megjegyezte a hamis papírral utazó báróra:

— Csak aztán nehogy úgy járjon, hogy a papírok valódi tulajdonosát közben a népbíróság halálra ítélte és ha elkapják, őt végezzék ki helyette. Ismerek hasonló történetet egy amerikai fogságból szökött német századosról. Halálra ítélt szökött fegyenc papírját adták el neki feketén, ezzel szökött, s amikor elfogták, csak nehezen tudott szabadulni a villamosszék elől.

AZ „INTERNALT” KORMÁNYZÓ BEVÁLT JÓSLATAI

Most visszatérek májusi eseményekre. Roggenzellben hallottam Sorbán alispántól, hogy nála járt Fokthüy Miklós földművelésügyi miniszteri tanácsos, aki látogatást tett Horthy kormányzónál Weilheimben. Elmondotta, hogy ő az amerikai zónában, Donauwörtnben él feleségével (utóbbi előkelő veszprémmegyei földbirtokos család leánya). Előbb felszolgáló volt az ottani amerikai tiszti étkezdében, majd szakácsnő lett ugyanott.

A háború utolsó napjaiban egy német hadnagy hetven embe-

rével harcolt Donauwörtnél. Abban a házban lakott, ahol ők és figyelmeztették: reménytelen a harc, adja meg magát. Nem kapott parancsot a visszavonulásra, — válaszolta és három amerikai üteggel és 15 páncélossal szemben is harcolt. Huszan maradtak embereiből és a hadnagy súlyos sebesülten került fogságba. Lakásukra vitték először, s mikor az amerikai Vöröskezszt emberei jöttek, vérátömlesztést adtak, s egyik lába amputálásával megmentették az életnek.

Donauwörtnél több magyar hazament, s most negyvenen élnek ott.

Erre tartó útjában Weilheimben megkereste a villát, ahol a kormányzó él családjával és sikerült beszélnie a kormányzóval. Ahogy az alispán tájékoztatót a kormányzó és a miniszteri tanácsos közt folyt beszélgetésről, abban a fogsággal kapcsolatosan olyan adatok voltak, amelyek ellenkeztek eddigi értesüléseimmel. Valaki itt tévedett. Ezért ezeket nem használtam fel ellenőrzés nélkül. Megtudtam, hogy a miniszteri tanácsos egyideig Wangenben tartózkodik vendégként barátjánál, az általam is ismert Mayer Károly dr. földművelésügyi helyettes államtitkárnál, ahol rövidesen alkalmam volt beszélni vele.

Fokthuy Miklós dr. az alábbiakban mesélte el nekem Horthy kormányzónál tett látogatását:

— A pollingi magyar tábor meglátogatása után jutottam el a kis villához. A kertben egy kisgyerek játszott: Istvánka, a kormányzóhelyettes árvája. Becsengettem, mire inasjellegű férfi nyitott ajtót, aki a pincéből jött fel, ahol fát vágott. Megmondtam, ki vagyok és névjegyemet átadtam a magyarul beszélő férfinak, aki bevitte a házba. Kértem, jelentsen a főméltóságú úrnak, akivel beszélni szeretnék. Bevezetett a földszintre, ahol a konyhán kívül egy kis szalon és ebédlő van. A kormányzó urat még Szegedről, főispáni titkár koromból ismertem. Rövid idő múltán az emeletről jött lefelé a kormányzó, megszokott testtartással, ruganyos léptekkel. Angol szövetből készült finom, de kopott zöldes kabát volt rajta, — ha hazai, akkor vadászatokon használhatta — és leérve szívélyesen üdvözölt, emlékezett rám.

— Nem látszottak arcán a fogság, lelki szenvedés nyomai?

— Különösképpen nem, de persze öregedett, mióta nem láttam. Az ebédlőbe tessékelt be, ahol öccse, Horthy Jenő beszélgetett valakivel. Akkor menjünk a másik szobába, — mondta a kormányzó, — s hozzátette: itt mindig, minden szobában van valaki. A szalonba mentünk. Ott meg ifj. Horthy Istvánné tárgyal valakivel. De a belépő apósa láttán azonnal kiment vendégével. Leültünk és rövid beszélgetést folytattunk. Az általános világhelyzetről volt szó az egyéni és személyi vonatkozások mellőzésével. A kormányzó általában kizártnak tartotta, hogy az oroszokkal szemben követett angolszász évszázados elzárkózási

politika megváltozzék. Vagyis a háborús kényszerbarátkozást nem tartja állandósultnak.

— A jövőre vonatkozólag tett megjegyzést?

— Ilyen tervekről nem akart nyilatkozni. Néhány tartózkodó szavából arra következtetek, hogy családja angliai beutazást remél, de inkább Amerikába menne szívesebben. Szó volt az olaj feletti világhegemóniáról és más külpolitikai kérdésekről. Ugy látja, — válaszolta, mikor említést tettem a harmadik világháború lehetőségéről, — hogy Amerika nem ugorhatik be ezidőszert új háborúba, s a mai helyzet sokáig megmerevedik. A bizonytalanság fennmarad, a gazdasági kaosz fokozódik. Ez különösen ránk, magyarokra szomorú, mert Magyarországon oly erős ütemben bolsevizálnak és szlávositának, hogy emiatt a nemzet óriási vérvesztéseget szenvedhet, nemcsak gazdasági, hanem biológiai értelemben is úgy, hogy ezt majd nem lehet belátható időn belül pótolni. Arra a megjegyzésemre, hogy itt számunkra nincs életlehetőség, ezért esetleg én is kénytelen leszek haza menni, azt válaszolta:

— Vigyázz, mert hazatérőben Magyarország helyett könnyen Szibériában köthetsz ki.

— Ebben aztán nagyon igaza van, — fűzöm hozzá — mert már volt rá példa. Francia földről, amerikai fogságból hazatérő hadifoglyokkal se állt meg a vonat magyar földön, hanem a zárt vagonokkal tovább gördült orosz föld felé.

— Igen, azóta magam is hallottam ilyenféle példáról, s óvatos leszek.

(A miniszteri tanácsos nem is ment haza. Évek múltán New Yorkban hallottam, hogy ő is Amerikába került.)

De most Wangenben faggathatom.

— A magyar emigrációról beszélt-e a kormányzó?

— Igen. Megemlékezett arról, látja, milyen nehéz küzdelmet folytat a német földre menekült magyarság az életért, hisz a fizikai munkát nehezen bírják a szomszéd lágerben is. Azt a megjegyzést tettem erre: ott beszélgettünk magyarokkal, akik szívesen felajánlják szolgálataikat kormányzó úrnak és segítenek, amiben tudnak. Lehetnének-e valamiben segítségükre?

— Igen — szólók — hasonlólról mástól is hallottam. Neked mit válaszolt?

— Köszönettel elhárította azzal, hogy ma mindenki nélkülöz. Pedig a rövid idő alatt is, amit náluk töltöttem, tapasztaltam, hogy igen szerényen élnek. A főméltóságú asszonnyal naponta egy órát sétálnak. Különös érzésekkel hagytam el a kormányzót, egykori szegedi fővezért, mindkét minőségben legfőbb főnökömet, aki most egyszerű polgárként él a német kisvárosban, amely — úgy tűnik — tán még „internálási” helye is, hisz nem szabad elhagynia. Bizalmas volt beszélgetésem a kormányzó

úrral és bizalmas veled is és nagyon kérlek, hogy egyelőre ne hozd nyilvánosságra, mert nem kértem felhatalmazást e közlésre és esetleg kellemetlen lehet a kormányzóra.

Megígérttem és annyira megtartottam ígéretemet, hogy évek múltán se közöltem egyik emigrációs lapban sem, pedig mind-egyiknek cikkírója lettem, sem a müncheni Hungáriában, de még a new-yorki Szabad Magyarországon sem, melyekhez pedig szoros kötelékek fűztek, s íme, csak most, negyedszázad után írom meg másik két barátomnak a kormányzónál tett későbbi nyári látogatásával együtt. Jóslatai beváltak.

EGYSZERŰ ÉLET WEILHEIMBEN

Bründl Lajos gazdasági felügyelő volt az egyik, ugyanaz, aki ifj. Horthy Miklóst Rómában is meglátogatta. A kenderesi munkája óta bizalmas embere lévén a kormányzónak, őt ebéden is vendégül látták Horthyék.

— A kora délelőtti órákban érkeztem a villa elé autómon, — meséli, — s csengetésemre a kormányzó úr jött ki és nyitott kaput, hogy bejárhassak kocsimmal. Hamarosan kitűnt, hogy délelőtt fogorvoshoz kell mennie, mire felajánlottam, hogy elviszem kocsimon.

— Nem, nem, köszönöm, — válaszolta a kormányzó — kell nekem a gyalogséta. Hanem vissza már nem szeretek egyedül jönni. Nem bánom, ha értem jössz fél 12-re.

— Érdekes, — jegyeztem meg, — a történelmet is érdekelni fogja mindez.

— Megadta a pontos címet, s ígérttem, érte megyek. Gyalogsétáján is elkísértem egy darabon. Kezében sétabotjával, sportruhában, sportsapkában is előkelő jelenség. Tisztelettel veszik körül és útközben sokan megsüvegelik. Amikor kocsimal érte mentem, pontosan jött ki a fogorvostól. Mellém ült és elsősorban érdeklődött, megelégedett vagyok-e sportkocsimmal? Igen Élvezte az autót. Ugy látszik, kevés része van ebben mostanában. Hazatérés után nemsokára ebédhez ültünk. Egész polgáriasan ment a dolog. Babléves és túrós-csusza volt az ebéd.

— De azért inas szolgált fel?

— Nem. A tálat a főméltóságú asszony hozta be. Sudár termetével, még mindig szép arcával, fehér hajával imponáló jelenség volt, ahogy megjelent az ajtóban a levesestállal kezében. Ő is tálat fel az ebédet. Az asztalfőn ősi magyar szokás szerint a kormányzóné ült, mellette balra Istvánka, s a kormányzó-helyettes özvegye, Ili grófnő, jobbra a kormányzó, mellette Horthy Jenő, majd én.

A kormányzóéknál ebédelő Bründl Lajos barátomat kérdezem további benyomásáról:

— Benyomásod magatartásukról?

— Nagy lelkiemmel viseli sorsát a kormányzói pár — válaszolja. — Ajkuk nem nyílt panaszra. Étkezés közben elnéztem Horthy Miklóst és ha arra gondoltam, milyen fejedelmi körülmények közt láttam saját kuriáján és a királyi várban a több mint két évtizeden át uralmon lévő, s a húszéves fordulón hódolattal ünnepelt országgyarapító kormányzót, bizony elszorult a szívem. Most az egyszerű polgáremberek közt is a szegények, nincstelenek közé tartozik a magyar-osztrák monarchia haditengerészetének egykori hős admirálisa és hazánk államfője, kenderesi földbirtokos. Számomra, aki mindenkor lelkes hívei közé tartoztam, fájdalmas volt látni ezt a mélybezuhanást.

— Mit figyeltél még meg polgári otthonukban?

— Azt, hogy régi dicsőségen nem merengett el a kormányzó. Állandóan társalog, ő adja fel az újabb és újabb beszédtemákat. Minden után érdeklődik.

— Előző látogatója, akivel nemrég beszéltem, pesszimistának ítélte meg.

— Én pedig, ellenkezőleg, optimistának. Magatartásában és kijelentéseiben. Az ebédnél sör is volt. Ő töltött egyszerű középosztálybeli házigazdaként. Ebéd után felállott, s elnézést kért, hogy kicsit lepihen. Engem arra kért, hogy ne menjek el, mert még beszélni óhajt velem. Melegen elkészönt és távozott, de aztán percek múltán visszatért.

— Jenő, — szólt öccséhez, — te mindig csak magadra gondolsz, az én kis barátomra nem. Cigaretta-tett elém és gyufát, s szólt:

— Szolgálj ki magad.

És ötször is kezet rázott, mire távozott, Amerikai cigarettát adott, ezt szív ő maga is és az UNRRA útján kapja, akár mi. Pénze neki nincs. Mindössze egy rend ruhája van, ez a sportruha, amit visel.

— Akkor tehát, — szólok közbe — végre megtudom, mi lett a sorsa tengerügyi díszruhájának, rengeteg kitüntetésének, amiről menyem tudott semmit.

— Az, mondta, hogy bár a németek kormányzósági autón és különvonaton szállították ki családjával együtt, összes admirális díszruhái és kitüntetései elmaradtak tőle. Pihenője után, mely nem tartott sokáig, különböző, kényes témák is sorra kerültek, melyeket én nem is mertem felhozni. A történelmi eseményekről szólva kijelentette:

— Ma is Magyarország kormányzójának tekintem magamat, mivel kényszerű lemondásom, melyet nem tartok érvényesnek, nem az előírt szabályok szerint történt.

(Az elbeszélő szerint olyant is mondott volna, hogy nem írt alá semmit. Ezt ugyan más is állította, azonban nehéz elhinni, hogy a kijelentés tőle származik, mivel ellenkezett a történekekkel. Az más kérdés, hogy presszió alatt történt aláírást nem tart érvényesnek. Erős a gyanúm, hogy — mivel a koalíciós kormány élén álló utódát a politikai ellenfelek kivégezték, az ő hívei is elfogadták volna újból Horthyt államfőnek, ha felszabadulhatott volna az ország és vele visszatérhetett volna ősi nemzeti életformájához.

Közülök néhányan, akik itt éltek, előttem tettek is hasonló kijelentést, hisz, — mondták — Szálasi is elismerte államfőjének Horthy kormányzót, s vezetésével vállalta volna a miniszterelnökséget, ha nem következik be a szovjettel való fegyverszüneti tárgyalás és emiatt német nyomásra nem kellett volna elhagynia helyét.)

Bründl Lajos további elbeszélése szerint Horthy kedélyesen beszélt amerikai fogságáról.

Említette, hogy egyik helyről a másikra cipelték, egyik helyen díszőrséget kapott és kormányzóként kezelték, a másikon pedig vele mosatták edényeit, s még cipőzsínőjét is kihúzták, mint a raboknak, nehogy vele kárt tegyen magában.

Amikor nem akart bemenni olyan cellába, ahol már valaki aludt, s hivatkozott arra, hogy Magyarország államfője volt, szentelenül így válaszolt az amerikai egyenruhás, keleties kinézésű katonára:

— Ez nem számít. Maga fogoly. Hogy mi volt, nem érdekes. Menjen be.

A cella ajtajában folyt a beszélgetés. Aki ott feküdt, felállt, összeverte bokáját és megnyugtatta, hogy nem rablógyilkos mellé tették. És bemutatkozott:

— Rundstaedt tábornagy.

Igy már elfogadhatta a cellát.

(A fogság részletei aztán majd csak később kerülnek tudomásunkra, amikor részben maga Horthy írja le, másrészt egykori gyermekkori, diákkori pajtásom, volt katonai attasé és külügyi államtitkár írja meg nekem, mint a kormányzó fogolytársa és kártyapartnere, hogyan és mint is volt. Erről most még csak annyit, hogy amikor Horthy Jackson amerikai bírót kérdezte, hogy tanúként, vagy vádlottként tartják-e fogva, a bíró kérdést intézett kormányához, s az volt a válasz, hogy tanúként.

Bár még nincs végleges döntés a háborús bűnösség ügyében a szövetségesek közt, azért egy amerikai ezredessel karácsony előtt családjának karácsonyi ajándékként adták, Weilheimbe vitték, s ott kell megvárnia a továbbiakat. Az angol király nagy patronusa Horthynak, s benne bízva reménykedik.)

ÉRDEKESSÉGEK A „KURUCKODÓ SZÁLASIRÓL”, HORTHYRÓL ÉS ROKONSÁGARÓL

Másik barátom, aki mint látogató hírt hozott Horthyról, Battha Pál v. földművelésügyi államtitkár, akiről említést tettem már. Mint az állami ménésbirtokok néhai jószágkormányzójának fiát Horthy gyerekkora óta ismerte és amikor felnőtt mint európai híró állattenyésztési szakembert kérte fel a háborús, s forradalmi helyzetben megtépázott, megcsökkent kenderesi állatállománya felújítására.

Persze, hogy kitűnően látta el a feladatot és ezzel le is kötelezte a közben államfővé lett kenderesi földbirtokos, admirálist. De azért nem ennek, hanem messze ismertté vált szaktudásának köszönhetette, hogy az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatói székéből a földművelésügyi minisztérium állattenyésztési főosztálya vezetőjévé nevezték ki miniszteri tanácsosi rangban.

Aztán később a kormányzó földművelésügyi államtitkárrá nevezte ki Batthát, mint hűséges hívét és bizalmasát. Még pedig a német tulhatalom idején azért, hogy ellenőrizze és szükség esetén mérsékelje a németbarát földművelésügyi miniszter esetleges elfogult intézkedéseit. Ha erre aztán valószínűleg nem is volt szükség, a kormányzó számára mégis megnyugvást jelentett.

Battha Pali nekem fiatal OMGE-titkár kora óta jóbarátom volt. Attól az időtől, amikor mint ifjú titkár Buday Barna igazgató és a Köztelek, az OMGE hivatalos lapjának szerkesztője mellett dolgozott.

Magam Buday Barnával együtt abban az időben az Uj Nemzedék és a Magyar Távirati Iroda, Rádióélet mellett az Uj Barázda című, a gazdatársadalom részére készülő napilap szerkesztésében is részt vettem és közös munkánk érdekében gyakran jártam Budaynál a lakásomhoz közel lévő Köztelek szerkesztőségében.

Pali, mint a szaklap kezdő munkatársa szívesen barátkozott velem, akitől az újságírás terén egyet-mást tanulhatott. Barát-ságunk megmaradt akkor is, amikor magas rangban működött és amikor a németországi emigrációban addig, míg amerikai zónában élt, találkozások során voltunk együtt, s még inkább, amikor mindketten lindai lakosok lettünk és együtt vettünk részt a kerületi magyarság szervezeteinek vezetésében. A múlt emlékeiről és a jelen irodalmi munkájáról aztán érdekes, kedves emlékkönyvi beírásában tett tanúságot, majd később hosszú hangszalagos történelmi beszélgetésünk során.

Az utolsó, összeomlás előtti nemzeti koalíciós kormány idején is fontos szerepet vállalt: személyi kiürítési kormánybiztos lett és csak évtizedek múltán mondotta el new-yorki lakásomon

megírásra, hogy milyen fontos volt szerepe. Mert a „kuruckodó Szálasival” a németek nem akartak tárgyalni a magyar menekültek beengedése dolgában, ezért berlini jó gazdasági összeköttetései révén rá hárult az ellenállás megtörésének feladata. A nehéz feladat teljesítésének részleteire is később kerül sor.

Horthy kormányzó nem vette rossz néven bizalmasának ezt a szerepvállalását, nem is vehette, hisz a kimenekült milliós magyarság hálája kísérte volna, ha tudomást szerezhet róla. És annak ellenére, hogy tragikus sorsú utódával szemben alig mutatkozik enyhülés felfogásában.*

Battha államtitkár, akit a kormányzó Pajának becéz, ismételtén volt nála látogatóban, sőt őt is ott marasztották ebédre.

Tapasztalásairól elmondotta, hogy a kormányzó az amerikai fogságból lefogyottan, lelkileg is megviselten tért vissza, de már kiheverte, jobban néz ki, s szellemileg friss, élénk. Előtte is hangsúlyozta, hogy ma is kormányzónak tartja magát, s optimistának mutatkozott. Reméli, hogy visszatérhet hazájába, ahol újra szerepet kaphat.

Felháborodott arra, hogy az egyik német lap a nürnbergi perrel kapcsolatosan azt írta: Horthy mondta Hitlernek, hogy a magyarországi zsidókérdést fell kell számolni, s ezt a németek tudnák megcsinálni. Holott az igazság ennek ellenkezője volt, amire aztán később megkapta az érdekeltek részéről is a bizonyítékokat.*

Arról már szívesen értesült, hogy Keitel és Paulus tábornokok vallomásaikban azt igazolták, amit ő fegyverszüneti tárgyalásokat bejelentő hadparancsában leszögezett: El Alamein és a sztalingrádi vereség után a németeknek lehetetlen volt megnyerni a háborút. A magyarokat mégis áltatták.

Hitlerről saját tábornokai ugyanazt mondták el, amit ő is tapasztalt: ha akár ők, akár más valaki ellentmondott, akkor dührohamot kapott, azért hiába próbálták meggyőzni, hogy a siker reményében nem lehet folytatni a háborút. Jellemző, hogy egyik tábornok-társuk levélben teljes nyíltsággal feltárta Hitler előtt a helyzetet, de mikor elküldte a levelet, tudta, mi lesz a sorsa, s főbelötte magát.

(Hitler mindezek tudatában mégis kitartásra biztatta a nála járt magyar kormányférfiakat, magasrangú katonákat, s éppígy Mussolinét, az atomra célozgatva. Nemcsak magyar politikusok, hanem katonák is áldozatul estek a tomboló bosszúhadjáratnak. Köztük Kovarcz Emil vezérkari őrnagy, volt Ludovika-tanár, egykor Horthy híve, majd ellene készülők miatt a Margit-körúti katonai börtön lakója, akit kiszabadítottak, utána német földre szökött, s ott munkásként élt. A német megszállás idején ment vissza magyar földre, s a koalíciós Szálasikormányban hadfelszerelési miniszter lett. Nem került a haza-

hurcoló Himler-gang kezére, de mikor egymásután értesült minisztértársai kivégzéséről, önként visszatért Budapestre, hogy osztozzék sorsukban. Halálra ítélték és kivégezték.**

1946 őszén szerb közlés szerint Szombathelyi vezérezredes, Horthy vezérkari főnöke a jugoszláv katonai, vagy népbíróóság előtt az újvidéki eseményekért — állítólag, de alig hihetően — Horthy kormányzóra hárította a felelősséget, mint aki előzetesen is tudomással bírt a megtorló eljárásról. Szombathelyit Feketealmy-Czeidner Gyula és Grassy József tábornokokkal együtt Belgrádban a magyarirtó Titóék halálra ítélték és rádióhír szerint november 5-én kivégezték őket. Ezzel kapcsolatos újabb jugoszláv kikérésről is szóltak hírek Horthy ellen, s újabb pesti kikérésről József kir. herceg ellen.

*Battha nálam írásban és hangszalagon szolt arról, hogy Szálasikormányvállalása „milliónyi magyarnak a szovjet-veszély előlj menekülését tette lehetővé, közte pár százezer nőnek a meggyalázástól s fertőzéstől való megóvását s ez nem feledhető”. — Hennyey Gusztáv vezérezredes, Horthy utolsó külügyminisztere new yorki otthonomban 1970 januárjában folytatott hangszalagos történelmi beszélgetésünk során elmondotta, hogy Szálasikormányvezérkari őrnagy a kiváló vezérkarikák közé tartozott, a nagyon nehéz vezérkari törzstiszti vizsgát kiemelkedő eredménnyel tette le. Jól beszélt franciául s mint vezérkari felettese, párisi katonai attasénak akarta küldeni és sajnálta, hogy ezidőben politikai ambíciója miatt nyugdíjaztatta magát. Mint politikust „fantasztának” tartotta, mert — s ez nem kétséges — jó magyar érzésből fakadó elgondolása megvalósíthatatlanul ideális volt. Hennyey ezt — halála előtt, 1977-ben németül megjelent — emlékirataiban is megemlítette. Mindez és számos, napvilágra került dokumentum szemben áll Kállay Miklós „Hungarian premier” c. angolnyelvű könyvének azzal a fogsága után Rómában szerzett téves információjával, hogy Szálasikormány Hitler kegyetlen módszereit. Halála előtt New Yorkban nekem adott utolsó telefon-intervjújában nem szolt erről.

Hogy pedig Szálasikormány nem kegyetlenkedéssel, hanem — Hennyey szerinti — túlzott idealizmussal dolgozta ki programját, az kitűnik a Dél-Amerikában erről „Voltunk, vagyunk, leszünk” címmel megjelent könyvből.

Volt sajtófőnöke: Fiala Ferenc 1976-ban számos fontos történelmi adattal kiegészítetten adta újból ki „Zavaros évek” című érdekes könyvét, mely három kiadást ért el. Ebben írja Szálasiról: Politikai meglátásai sokszor talán tévesek voltak. Talán elfogult volt és túl sok jóindulattal mérte fel a vele szemben álló erőket. (130 old.)

A 144. oldalon ír arról, hogy a jeruzsálemi egyetemen tartott előadásában a zsidók történetírója, aki sok alaptalan vádat megcáfolt könyveiben; Lévai Jenő kijelentette: — Szálasikormány nem volt vérszomjas antiszemita. Programjában nem volt deportáció, csupán a németek nyomására folytatta azt. (Megjegyzésem: Sőt, megtagadta a budapesti zsidóság deportációját, miként Horthy.)

Fiala a 132. oldalon írja: Számtalan olyan német kívánságot, sőt követelést utasított vissza, amelyek ellentétben állottak felfogásával. (Ahogy a nálam lévő jegyzőkönyv szerint több kifogását hangoztatta a német vezetés ellen és tiltakozott minden olyan elképzelés ellen, amely győzelem esetén német vazallussá kívánta volna tenni hazánkat . . . Kuruckodott, — ahogy Battha mondta.)

A 145. oldalon idézi az „élestopú kritikus” főpap Nyisztor Zoltánt, akit

Szálasi felkeresett s szociális vonalon együttműködést kért. Így írt: "Nem találtam benne megváltó gondolatot, de meg kellett állapítanom, hogy egy nemes lelkű és tisztá szándékú emberrel állok szemben, akit nem valami hőbort vagy becsvágy, hanem az abban az időben százvezrek által érzett hazafias aggodalom vezetett a nemzet jövőjéért."

Ugyanott s a következő oldalon idéz Szálasival kapcsolatosan Fr. Király Kelemen könyvéből, aki így írt: "... soha nem vontam kétségbe jószándékát... Nem osztom, sőt helytelenítem Kállay Miklós v. miniszterelnök ítéletét. Tudjuk (őt) a náci megkínózták, szenvedései mégse jogosítják fel szeretetlen és igazságtalan ítéletre... Szálasi a nyilvános tárgyaláson olyan meggyőződéssel és bátorsággal védte a kommunizmussal szembeni álláspontját, hogy fölénye miatt leállították a tárgyalás rádióán át való közlését."

Macartney professzor, angol történétíró "Október 15." c. könyvében szintén az igazságnak megfelelően ír róla.

A 146. oldalon Fiala utal arra, hogy Bárdossy, Imrédy, Szálasi ügyében hozott népbíróági ítéleteknél ugyanaz a vád szerepelt: a kommunizmus ellen harcoltak, majd így folytatja: "A kommunisták ezzel az eljárásukkal mondták ki a történelmi ítéletet. Mind a Horthy, mind a Szálasi éra magyarjai a kereszténység és Magyarország érdekében áldozták életüket, tehát egyként a magyarság és kereszténység vértanúi."

Több könyv, sok dokumentáció segít feltárni az igazságot a jövő történétíróinak. Mint az igazságra, tárgyilagosságra törekvő krónikás, talán hozzájárulhatok ehhez írásaimmal, szemtanúk vallomásaival, könyveimmel, köztük azokkal a feljegyzéseimmel is, amelyek az ötvenes évek elején egy hetes vermonti sítúrám során készültek Montgomery anyag mellett Szálasiról is alezredes fivére levelei útján és egykori bizalmasa elbeszélésében s amelyek "Magyar történelem egy Montgomery-házban" címmel kerültek kötetbe.

****Kovarcz özvegye** aztán Amerikában beszélt el nekem részleteket férje hősi gesztusáról, Hitler szülővárosában, az osztrák Braunauban fiatal leányával együtt átélt tragédiájáról, mely elsősorban őket rázta meg.

Későbbi hasonló — jelentőségében még fokozott — hősi cselekmény volt vitéz Jány Gusztáv vezérezredes esete, önkéntes hazatérése a biztos halálba. A doni áttörésnél pusztuló 2. magyar hadsereg parancsnoka — aki egyben parancsnok volt a fronton Horthy István kormányzóhelyettesnek, mint repülőfőhadnagynak — felesége halála után az emigrációból hazatért, hogy a felelősség vállalásával mentesítse beosztott tisztjeit. A front végső harcaiban fegyverrel is részt vett parancsnokot elkerülték a golyók, melyeket aztán megkapott a hamis vádak alapján, utasításra dolgozó "népbíró" kivégzőosztagától. Mert ezuttal is, mint annyiszor, hamis volt a vád, hogy a parancsnok gondatlansága idézte elő a katasztrófát. Az erről vádaskodó kommunista könyv állításaival szemben a hadsereg vezérkari főnöke: vitéz Kovács Gyula altábornagy a Hadak Utjában, a katonák lapjában és a Szabad Magyarorszában kimutatta, hogy nem a magyar vezetés volt a hibás, hanem a legfőbb német hadvezetőség, mely figyelmen kívül hagyta a magyar előterjesztéseket.

"A doni tragédia emlékei" címmel foglalkoztam a magyar honvédelemnek ezzel a szomorú fejezetével, egyéni élmények beleszővésével német földön írt "Szertefoszlott álmok" című könyvemben. Unokafrivérem: Ujfalu István őrnagy háromszáz kilométeres gyaloglással menekült a katasztrófából szívének súlyos megerőltetésével. Párom unokaöccse: vitéz Sáfrány-Gerő Béla főhadnagy századával három orosz gyűrűn verekedte át magát s ezért lovagkeresztet kapott s fiatalon a Ludovika fegyver-tanára lett. Fivére, a főiskolai úszó — és síbajnok Gerő Zoltán — akivel az osztrák és

svájci Alpokban, meg a visszakerült Kárpátokban emlékezetes, írásban, rádióban szóban megénekelt sítúrákon vettem részt, — mint t. tűzérhadnagy önként ment ki sioktatónak a doni frontra. Síbajnok társaival nem érkezett haza, mert pár nappal később esedékes felderítő szolgálatot vállalt. Ekkor következett be a kegyetlen hidegben az orosz áttörés. Mivel évtizedek múltán se került haza, hősi halottként gyászoljuk.

Az Achbergben megírt történetet aztán New Yorkban kiegészítettem vitéz Kovács Gyula adataival. Az altábornagy mint a Felszabadító Bizottság ü.v. alelnöke végzett dícséretes magyarérdekű munkát. Megbecsült cikkíró, jóbarátom és előadó-társam lett. Az orosz elleni fegyveres frontközdelmeiért Clevelandban aztán épügy megkapta a sztalinai társutasok által kierőszakolt deportálási eljárást, mint nemzeti érdekű sajtóharcaiért. Szerencséjére nem Sztalin barátja: Rooseveltt ült a Fehér Házban, s a clevelandi autógyári munkásként dolgozó neves katona-tudós altábornagy mindhaláláig harcolhatott cikkeivel, értékes beadványaival, lelkes mozgalmával nemzetünkért.

EKE ELÉ FOGJÁK A KORMÁNYZÓNÉ FIVÉRÉT

Igy Weilheimben újabb izgalmak következtek. Horthy azt is mondta Batthának, hogy a pesti kormány is ismételten kikérte. Növelte családjában az izgalmat az a hazai hír is, mely a kormányzóné: Purgly Magda közeli hozzátartozója, testvérbátyja, jószáshelyi Purgly Emil sorsáról, keserves fogságáról szolt.

A királynői megjelenésű, szép Horthyné Purgly Magda családjáról is kaptam ezidőben információkat. Eszerint a Purglyak főfészske az aradmegyei Battonya melletti Tompapusztá volt. Ősük állatkereskedő, ennek fia nagyvágó volt és ő kapta a nemesiséget jószáshelyi előnévvel.

Ennek fia, László főispán volt Aradon. Különböző helyen voltak birtokaik, s egyik leánya: Janka, aki Melczér Lászlóné lett, Ónodon az Erdődy grófok kastélyát vette meg, s ott élt családjával. Ennek egyik lányát Lukács Béla főispán, majd földművelésügyi miniszter vette el. Purgly főispán másik leánya báró Urbán Péterné lett, a harmadik: Magda pedig Horthy Miklósné. Horthy még tengerészkapitány korában, szabadságon ott-hon egyik nagy bálon ismerte meg Magdát, szerelem és házasság lett a vége.

A kormányzó politikai ellenfelei azzal is agitáltak ellene, hogy Magda félzsidó származású. Mi lehet ennek alapja? — kérdeztem egy leveledi Kozma-rokon MTI-beli munkatársamtól, az előkelő családból származó Szent-Ivány Máriától.

— Csak tévedés, — válaszolta, — illetve összetévesztés. Volt ugyanis egy Purgly-rokon, aki zsidószármazású nőt vett el. Ez azonban gyermektelen volt. Azok, akik ostoba jelszóvá tették, hogy „ki a Várból Rebekával”, azt hitték, hogy a kormányzóné ebből a házasságból származott. Alapos tévedés volt. Ezt Eckhardt és Battha is megerősítette előttem.

(Aztán kitűnt: tudatos hamisítás volt, hogy Horthyt a hungaristák ellen hangolják.)

Környezetében beszéltek arról, hogy Horthy Miklós nem nagyon szerette a Purglyakat. Megtörtént, hogy kastélyuk környékén napokig vadászott és nem a kastélyban szállt meg, hanem különvonaton aludt.

A kormányzó bátyja, Purgly Emil földbirtokos, képviselő, majd földművelésügyi miniszter — akit jól ismertem, — liberális ember hírében állott. Ugy látszik ezért azt hitte, nem lesz bántódása és otthon maradt a szovjet megszállás alatt is Lukács Bélával együtt.

Mindketten börtönbe kerültek. Lukács sorsáról eddig nem jött hír.

Ellenben Horthyné bátyjáról egy rokoni levél azt írta, hogy őt nem halálra ítélték, mint háborús miniszter-társait, hanem kényszermunkára.

Egyik állami birtokra vitték, mely miniszter korában felügyelete alá tartozott, s igavonó baromként igába fogták, eke elé kötötték és szántattak vele, míg össze nem esett. Ez is egyik módja a halálos ítéletnek és a háború után egyes bosszúálló, kegyetlen csehek németekkel és magyarokkal hasonlóan jártak el.

Ezek a hióbbírek az ősszel méltán keltettek izgalmat, félelmet a weilheimi villa lakóinál, hisz sose lehet tudni, valamely nyomás nem érvényesül-e Horthy újra szorgalmazott kiadatása ügyében. . . . Ertesülhettek aztán — ha nem is veszélyes, de — fájdalmas esetekről is.

Hozzám került pesti lapban cikket olvasok, melyet amerikai lapból vett át. Az amerikai közlés elmondja, hogy a budai Horthy Miklós utat Móríc Zsigmond útra változtatták.

(Ő, ezen az útvonalon vonult be fehér lován Horthy Miklós fővezér 1919 őszén Budapestre, s az útvonalat ezért nevezték el róla. Éppígy a nagy dunai hidat is, melynek nevét szintén megváltoztatták, ahogy az egész nemzeti történelmet szeretnék megváltoztatni, kitörölni Moszkva pesti cselédei.)

Hanem a Horthy út nevének megváltoztatásáról szóló amerikai közleményben volt egy olyan rész is, mely gúnykacajt keltett. Felteszi a kérdést, ki volt ez a Móríc Zsigmond, akit arra érdemesítettek, hogy a Horthy Miklós utat róla nevezzék el? Ezt írta:

„Zsigmond (csak így), 25 éves hős partizán volt, aki a testére kötött dinamittal robbantotta fel a németek előtt az egyik utat, s maga is hősi halált halt.” A pesti baloldali lap csak annyi megjegyzést fűzött hozzá, hogy annak személyéről, akitől az utat elnevezték, igen rossz információt adtak az amerikai lapnak.

Élénk derűséggel olvastam a tudósításnak ezt a nevetséges

részét. Informátor és újságíró nyilván azt hitték, hogy egy Zsigmond Móríc Zsigmond nevű elszánt kommunista zsidó ifjú hősi cselekményének jutalmazásáról van szó az utcaelnevezéssel. Alaposan beugratták és nevetségessé tették az amerikai lapot, — melyet pesti utánköltője nem nevez meg, — mert hisz itt az öreg korában pár évvel elhunyt ismert népies íróról, Móríc Zsigmondról, a „Légy jó mindhalálig” című kedvelt színdarab és sok regény szerzőjéről van szó.

Nem tudom, Horthynak keserű érzés mellett volt-e kedve derülni ezen az ostoba hírlapi kacsn?

„HIABA FORDULTAM SZEMBE HITLERREL? MÉGIS FASISZTA DIKTÁTOR VAGYOK”

Azon a másik hírlapi kacsn bizonyára nem derült, amikor a baloldali berlini lap, a Berliner Tageblatt december 7-iki számában „Magyar fasiszták Dél-Amerikában” címmel azt írta, hogy „Horthy Miklós kormányzó, az utolsó magyar fasiszta diktátor” fiát most várják Braziliába, Miklóst, aki nagyobb vagyonnak a kimentését kísérli meg. Hozzáfűzi: „Már számos magyar fasiszta Rio de Janeiroba érkezett.”

Ezzel kapcsolatban Battha Palinak keserűen jegyezte meg:

— Hiába fordultam szembe a túlerejű Hitlerrel, hiába exponáltam magam az általa kihurcolni kívánt budapesti zsidóság érdekében, hiába tettem ki magam és az országot csapatai megszállásának, hiába voltam foglya, azért mégis „fasiszta diktátor” vagyok. És nagy vagyont akarok kicsempészni. Hogyan képzelek ezek a firkászok, hogy akár én, akár fiam, akik mindketten fogolyként kerültünk ki hazánkból, vagyont tudunk magunkkal hozni? Azért élünk kegyelemkenyéren, a nemzetközi segélyszervezet élelmén, s barátaink szeretetsomagjaiból?

Sajnálattal fűzte hozzá:

— Baj, hogy az amerikaiak nem ismerik eléggé az európai, s még kevésbé a magyar ügyeket. Szeretnék megmenteni Európát, de gyengék hozzá. Nehezen értik meg a mi különleges helyzetünket. Én is szerettem volna megmenteni az országot a háborútól, jó lett volna semlegesnek maradni, de nem lehetett. És akkor is az lett volna a sorsunk, hogy előbb német, aztán orosz megszállás alá kerültünk volna. Tán egyetlen előny az lett volna, hogy valamivel kedvezőbb békefeltételeket kaptunk volna, bár, sajnos, a Stettin-Trieszt vonalat, mely hazánkat szovjet érdekszférába sorolta, már 1943-ban Teheránban megállapították, tehát már akkor eladtak bennünket.

Célzást tett arra is, amit magam már néhányszor szavá tettem: a német nyomás és főként egész Erdély és Szlovákia egy részének ígérete, melyet alátámasztott a két bécsi döntéssel visszatért ősi területeink dolga, sőt Teleki szerint az egész történelmi ország területének visszaadási ígérete oly erős volt, hogy a magyar politika kénytelen volt engedni.

— Nem volt magyar politikus, aki ezt visszautasíthatta volna — mondotta. — Ha nincs Trianon, más lett volna a helyzet.

Némi reményt lát abban, hogy Kállayt és Keresztes-Fischert nem adták ki. Tán ez lesz a próbaköve annak, hogy Eckhardt Tiborral és Kállay Miklóssal az angolszászok szóba állnak. Nevetve tette hozzá:

— A végén a pesti baloldali uralom, mely tömegesen kreált „háborús és népelleni” bűnöket és ú.n. „bűnösöket”, még Eckhardt Tibort is kikéri, mert nem hajlandó hazatérni, bár egykori pártja is látszat szerint uralmon van.

Ismételte, hogy öt már többször is kikérték és állandóan szorgalmazzák kiadatását, egyelőre azonban biztosítottak látszik szabadsága. József kir. herceg tábornagyot is újból kikérte a pesti kormány, mely nem nyugszik bele a kikérések megtagadásába.

Horthy ezúttal először célzott Eckhardt Tiborra látogatói előtt. Amit nevetve mondott, annak volt némi alapja is. Többször hallottam korábban, hogy a moszkvai rádió élesen támadta Eckhardtot azért, hogy nem tért vissza Budapestre és nem is akar visszatérni, pedig a kiskazdapárt, melynek vezetője volt, kormányon van.

Ugyanakkor Rákosi Mátyás, aki ugyan csak miniszterelnök-helyettesként szerepel, de mindenki tudja, hogy ő diktál Moszkva nevében, otthon ad visszhangot a moszkvai támadásoknak, s ezt időnként a kiskazdapártra is átviszi, ha nem teljesíti elég gyorsan a parancsait.

A párt jobbszárnyát — ahova a polgári nemzeti gondolkodású elemek behúzódtak, — a reakció főfészkének nevezi. A szociáldemokrata és parasztpárt (mint kommunista társutas) az ő utasítására Tildy Zoltán köztársasági elnöknel küldöttségben követelte a saját pártjában való rendcsinálást, a reakció elleni erős küzdelmet. Erre a reakció elleni tüntetésre felhívta a munkástömegeket is. Ez meg is történt a hősök terén. A szolgálatkész Nagy Ferenc kiskazdapárti miniszterelnök pedig kijelentette, hogy máris folyik saját pártjában a „tisztogató” munka.

ECKHARDT TIBOR SZEREPE

Akik nem ismerték eléggé Eckhardt Tibor dr. képviselőt, korábbi sajtófőnököt és népszövetségi követet, meghatalmazott minisztert, Hitler-ellenes állásfoglalásából és a háború alatt Amerikába vándorlásából azt következtették, hogy most otthon jó dolga volna, még köztársasági elnök is lehetett volna. Ezek nem tudták, vagy figyelmen kívül hagyták, hogy a kommunizmusnak az 1919-es ellenforradalom óta, melynek résztvevője, s az ellenforradalmi szegedi kormánynak államtitkára is volt, — esküdt ellensége.

Sajtófőnök korától, amikor együtt vettünk részt a Pátria Magyar Írók, Hírlapírók és Művészek Klubjának alapításában, jól ismertem, s a világnézeti azonosság és a Trianonban megcsonkított, életképtelenné tett haza felemeléséért vívott együttes sajtóküzdelmek is barátságot teremtettek köztünk.

Mégsem voltunk mindig együtt. Az Ébredő Magyarok Egyesülete elnöksége és a népszövetségi követség után mint kiskazdapárti vezérnek voltak tényei, melyek elválasztottak. Voltam tehát vele is, ellene is.

Amerikai útját sokan nem értették meg, s támadták érte — magam is — mert a hadban álló, két tűz közé került ország szempontjából nem érékeltek ennek esetleges előnyét. Inkább csak a német reakcióját láttuk, s féltük, — bár nálam, akár Kállay angolszász akciózása körül — volt olyan halvány gondolat a háttérben, Martinuzzi hasonló súlyos helyzetben vitt kettős erdélyi politikájára gondolva — hátha valamikor jelent valamit az országnak különjárásuk, akkor is, ha a nemzet többsége, a német szövetségi hűség vonalán marad, ahogy nemcsak a széljobb, hanem Kállay kormánypártjának többsége is tartotta.

Eckhardt Tibor amerikai útjával kapcsolatosan ezidőben Dr. Tasnády László miniszteri titkár mesélt nekem Roggenzellben érdekes, sőt fantasztikus történetet. Egyik barátja, akivel közös váltókölcson ügye volt, vitéz S. Gusztáv közölte vele 1941 tavaszán, hogy Amerikába utazik. Csak nem Eckhardt útjával kapcsolatosan? De igen. Te, aki széljobban állsz? Hogyan lehet ez? Behívtak katonának, magyarázta, a honvédelmi minisztériumban teljesítettem szolgálatot, s a miniszter választása rám esett. Hadianyagbeszerzés is szerepel a feladatomban. Más minisztériumból is küldtek ki, s mi rendes uton megyünk, Németországon át (Amerika akkor még nem volt benn a háborúban), míg Eckhardt dél felé indul, Jugoszlávián át és kerülő uton próbál kijutni. Nem akartam hinni barátomnak, míg aztán később útközben, majd New Yorkból kaptam tőle képeslapokat.

Később Sütő Gyula nemzetiszocialista képviselő röpiratban írta meg, hogy Eckhardtot Horthy és Teleki aranyrudakkal

küldte Amerikába, hogy egy esetleg bekövetkező német megszállás esetén ott az országot képviselje, s hozzátette: mert el akarják árulni a német szövetségest. Emiatt a honvéd vezérkar főnökének különbírósa eljárás indított Sütő ellen, aki nem várta be az eljárás befejezését, hanem külföldre szökött. Megfosztották mandátumától, melyet aztán visszacapott, mikor 1944 végén hazatért. Guszti barátomtól indulás után egy évvel kaptam újabb levelet, Ujvidékre, ahol ekkor kiküldetésben szolgáltam, de már nem New Yorkból, hanem Budapestről, ahova váltóügyünkben hívott. Ott aztán regénybe illő dolgokat mesélt el Eckhardt útjával és a közben bekövetkezett Teleki-öngyilkossággal kapcsolatosan. Akad ebben a fantasztikum határán mozgó részlet is, melyet nehéz elhinni....

— Az elbeszélő lelke rajta, — szólok közbe, — ha a tényekhez saját fantáziájából is hozzá adott.

— Ezt mondtam én is, — folytatja Tasnády — de ő hangoztatta, hogy a tényeket mondja. Szerinte Eckhardt Kairoban is megpihent, élvezte a város örömeit. A német kémek, sőt kémnők a nyomában voltak és mialatt ő pezsgőzött, sikerült szállodai szobájában irattáskájához férközniök, s a Rooseveltnélküli szó és kiugrási kísérleteinkre vonatkozó leveleket lefényképezniök. Ezeket aztán másolatban produkálta a német külügyminiszter Horthynak és Telekinek. Mindkettő angolbarátságáról tudtak és a bizonyítékok birtokában, állítólag, megtorlással fenyegetőztek. Ekkor történt, hogy a puccsal felülkerült új jugoszláv kormány a németekkel kötött megállapodást felrúgta és ellenük fordult. Bár ez a nemrég kötött magyar-jugoszláv barátsági szerződés felrúgásával is járt, amikor a német csapatok engedély nélkül átvonultak hazánkon, Teleki Pál gróf miniszterelnök azzal az indoklással, hogy mi szegtük meg a baráti szerződést, öngyilkos lett. De barátom szerint ebben fontos szerepe volt a németek által bemutatott áruló levélmásolatoknak is.

— Fantasztikus kémhistória ez — jegyzem meg, — remélem, alkalmam lesz egykor a kormányzóval vagy Eckhardt Tiborral tisztázni a történeteket.

(Hosszú idő múltán Amerikában sikerült is tisztáznom Eckhardtval, aki cáfolta ezt a mesét, — nem volt arany, nem volt kém- és kéjné, — csak zűr, nehézség a továbbjutásnál, amerikai hajó lehetőségek megszerzésénél. Az alaptalannak minősített mesével szemben aztán New Yorkban előbb lakásán, majd nálam — hangszalagon is — nemkevésbé érdekes, veszélyes, kalandos úti történetét mondott el. Ahogy erre részletesen, sok minden mással együtt sor került az ő és Montgomery követ együttes magyarérdekű munkájáról szóló könyvemben. Kitűnt, ha nem is ő küldötte, elismerte Horthy is, hogy amerikai munkássága a nemzet érdekét szolgálta.)

Hogy aztán Eckhardt valóban a nemzet ügyét szolgálta kijövetelétől haláláig, az kitűnik abból a rengeteg történebből, adatból, dokumentumból, amely „Ketten egyért” című s „Amerikai és magyar diplomata romantikus élete” alcímű élményregényem számára összegyűlt és 1979-ben már a harmadik kötetet kezdi megtölteni, egyúttal hangszalagon is megörökítve. A jó magyarságában neve miatt kételkedők megnyugtatóására kívánságomra összeállította családfáját s ebből kitűnik, hogy a székely Ugron édesanyja s más felmenők révén Dr. posonyi Eckhardt Tibor vérségileg hetvenöt százaléban magyar.

Misszióját saját elhatározásából, állami támogatás nélkül vitte keresztül. Bárdossy külügyminiszter a német visszahatás címén ellenezte útját, Horthy marasztalni akarta, de aztán érve hatása alatt azt mondta: ha akarsz menj. Előre látta a vészt s Teleki miniszterelnök helyeslésével útra kelt, — de levelet töle se vitt, — hogy a nyugaton szószólója legyen a nemzetnek, ha szabadságában korlátozzák. És ez német és orosz vonalon egyaránt bekövetkezett. Az is, ahogy búcsúzásnál Horthynak monddta: „Azon a helyen fognak lezajlani a legszörnyűbb harcok, ahol most ül.”

Amerikában Montgomeryvel és Ottó kir. herceggel együtt akciózott hazánk érdekében diplomáciai úton s a „Független Magyarorszáért” című mozgalom élén. Ellenséges baloldali sajtótámadások közepette s nem minden veszély nélkül, mert Sztalin és Benes kopói állandóan a nyomában voltak és az antibolsevista Hoover igazgató jóvoltából az FBI védte meg, egyszer iratai megszerzésére s tán elnémitására a lakásába való éjszakai behatolástól is.

1941-től az Ottóval havonta egyszer együtt vacsorázó Roosevelt elnök is segítséget ígért számukra 1943-ig, de a teheráni konferencia után a kir. herceg, volt trónörökös Sztalin mellé lendült. Emiatt elgáncsolták törekvésüket.

Amikor már fenyegetett a vész, a szovjet megszállás elkerülése érdekében a különbéke ügyében akciózta nyugaton Kállay tervének támogatására. Sajnos, Roosevelt magatartása megakadályozta a menekítést. A háború után a magyar-segítés, kívándoroltatás stb. terén tevékenykedett, a marseillesi királygyilkosság történetét megírta angolul, — mint nekem monddta, — azért, hogy ebben feltárja hazánk szétdarabolásának szörnyűségeit. Az 1956-os szabadságharc idején a menekültek érdekében nagyszabású segélymozgalom élén állt, majd mint az emigráció külpolitikai vezetője fejtett ki érdemes tevékenységet.

A nagy könyvanyagot kívül a nemzet érdekét szolgáló munkáját tükrözi az a tíz szalagoldatra terjedő hangszalagos történelmi beszélgetés is, melyet számos alkalommal new-yorki otthonomban folytattunk és amely az általam alapított Magyar

Hangszalagos Világkönyvtárban is megőrzésre kerül. Mindezt ajánlom a jövő történetírói figyelmébe is. Még egy angolnyelvű könyvet írt, melyet már nem tudott befejezni. Családja egy tábornok barátjától várja befejezését.

— — —

De most még 1946-ban német földön vagyunk és visszaemlékezünk arra, mily nagy öröm volt a nemzet részére, amikor nem sokkal a német átvonulás után a kormányzó kiadta a hadparancsot a honvédségnek:

— Előre az ezeréves déli határokra!

Történelmi adatok rövid összefoglalójaként hozzáfűzhetem: 1941 áprilisának elején a német támadás következtében a vegyes nemzetiségű 37. jugoszláv hadosztály veresége után a belgrádi vezetés csődöt mondott. Április 10-én a horvátok kimondták önállóságukat, elszakadtak a szerbektől. Ezen a napon a magyar határvédelmi csapatok ellen a jugoszlávok részéről támadás történt. Erre adta ki a kormányzó az előrenyomulási parancsot.

A magyar honvédség előrenyomulása április 11-én kezdődött és három nap alatt teljesítette a parancsot történelmi határunk elérésével. Ez azonban még nem jelentette a harcok végét. Partizánok, csetnikek, kommunisták támadásai a magyar honvédség, a rendfenntartó közegek ellen napirenden voltak a Bácskában. Még súlyosabbak voltak a szabotázsok, gyújtogatások. Vasúti pályatestek rombolása, gazdasági központok, tanyák, gabonarakarók felégetése, távírvonalak szaggatása nem szűnt meg.

Különösen súlyos volt a helyzet Ujvidéken, ahol benzinraktárt, katonai garázst, vasútvonalat, hidat is felrobbantottak.

TELEKI ÉS BARDOSSY ÉLETÁLDÓZATA

Természetes, hogy ilyen tényeket egy megszálló hatalom se tűrhet el. Védekezni kellett és a kormányzó a rendcsinálással Szombathelyi vezérkari főnököt bízta meg. A szegedi hadtest csapatait, csendőri- és rendőralakulatokat használták fel erre a célra. A rendcsinálás megtorlásokkal járt. Ezek során túlkapások is történtek, amelyeket hadbírószabványi eljárás és büntetés követett. A jugoszlávok részéről pedig szörnyű bosszú, mikor eljött felülkerekedésük ideje.

Teleki életáldozata is hiába való volt. Churchillnál csak egy be nem váltott ígéretre adott alkalmat — hogy majd az új békekonferencián Telekinek fenntartanak egy üres széket emléke megbecsülésére, — de az ő szellemében nem szolgáltak igazságot Magyarországnak.

A szerbek pedig azzal honorálták, hogy amikor Tito kommunistái kerültek felül, s a szovjet támadás folytán jött a magyar összeomlás, negyvenezer szerencsétlen magyar legyilkolásával álltak bosszút azért, hogy Horthy parancsa szerint honvédségünk előre jutott az ősi déli határokig, most pedig a kormányzó kikérését újra szorgalmazták, hogy rajta külön is bosszút álljanak.

Teleki halálának ügyét is majd csak később láthatom tisztázottnak. Annak a tragikus április eleji napnak reggelén — méselem most barátomnak, — amikor bementem munkahelyemre, a Magyar Távirati Iroda szerkesztőségébe, asztalomon ott feküdt a hajnali hivatalos kormányjelentés: Teleki Pál gróf miniszterelnök ma éjszaka hirtelen meghalt. Nem merték azonnal közölni a valóságot, nehogy a megdöbbenés és izgalom még nagyobb legyen. Később küldte hozzánk a kormány a részletesebb hivatalos jelentést, melyből kiderült, hogy az ország tudós miniszterelnöke — vagy ahogy magát kedélyesen nevezte: nád-pálcás tanítómestere — agyonlőtte magát. Családjának az 1848-as szabadságharcban szereplő kiváló tagját: Kossuth kormányzó jóbarátját és az emigrációban is támaszát követte: Teleki Lászlót, aki szintén golyóval végzett magával, mikor hasonló lelki konfliktusba került.

Teleki Pálban Kossuth kormányzó utóda, Horthy vesztette el jóbarátját, odaadó hívét és támaszát. A nép nem is akarta hinni és arról suttogott, hogy a németek végeztek vele angolbarátsága miatt. A kormányzóhoz küldött búcsúlevele azonban, melyet nem hoztak nyilvánosságra, ezt megcáfolta.

Ha Tasnády barátjának levél-meséjét ismerték — vagy ismerték volna — akkor még több okkal terhelték volna Teleki öngyilkosságával a németeket. Engem is mélyen lesújtott halála, aki nemcsak mint külügyminiszterrel és kétszeri miniszterelnökkel érintkeztem vele, hanem mint földrajztudóssal és térképésszel is, hiszen feleségem nagybátyja, Gerő László ezredes, szintén ismert térképész szoros munkatársa volt.

A magyar diákok százezrei tanultak azokból a térképekből, melyek alatt ott állt: tervezték Teleki Pál és Gerő László. Tudtam, hogy sokat az ő nevében is — mikor kormányzati teendői gátolták, — Gerő tervezett. Sok vonalon tehetséges volt, Teleki úgy emlegette, hogy „ezermester” és ajánlására került bele egy hazafias akció a frankügy középpontjába, amikor ennek leleplezése után a világsajtó is így emlegette.

És ez az ezermester Gerő a háború utolsó idejében — hozzám írt és itt is nálam lévő levelei szerint — azt panaszolta, hogy hiába ajánlotta fel szolgálatait a hadvezetőségnek, nem vették igénybe. Csak nem azért, mert Teleki Pálnak első munkatársa és jóbarátja volt?

Teleki Pál gróf tragédiája — mint több más alkalommal, — most is hosszan foglalkoztat. Ahogy a történelemmel foglalkozó magyar és külföldi írókat szintén még sokáig faglalkoztatja. Politikájában a kor követelményeinek és hazánk helyzetének megfelelően németbarát vonalon állott, de Horthynak bevallotta, hogy titkon attól tart, hogy a német nagyhatalom úgy ránk telepszik, hogy nem megy le rólunk. Maxime Mourin francia történész Teleki-tanulmányában ezt a félelmét több jelenséggel támasztja alá. Ir egy lidérces álmáról is, amelyben óriás horogkeresztes harapófogót látott, amely egyik oldalról Szlovákiába, a másikról a Bánátba vágta be magát és összeroppantással fenyegette hazánkat.

Kifelé azonban — tehetem hozzá — nem adott hangot gyöt-rődésének.

Telekiről és tragédiájáról mint szemtanúnak, titkárnőjének előttem 1973-ban az amerikai Catskill-hegységben tett vallomását is ide idézhetem. Ezt röviddel utóbb megírtam és hangszalagra mondtam a vermonti Big Bromley csúcson barátomnál, Thoma Nándornál, aki polgári kormánybiztosként vett részt a budai ostromharcokban és arról is nevezetes, hogy — Eckhardt Tibor által is megerősítetten — egyidőben volt bizalmasa Montgomery budapesti USA-követnek és — Szálasi Ferencnek. Ebben a minőségben aztán mindkét részről sok érdekes történelmi adalékkal szolgált Amerikában könyveimhez. Éppígy a követ-tel jó viszonyt tartó Horthyról is, — meg a budai ostromharcok borzalmairól.

A catskilli amerikai Lillafüreden — amelynek az emigráció életében vitt érdemes szerepéről később a Képes Világhiradóban számolhattam be — több érdekes személyiség közt együtt voltam Mészáros Maya festőművésznővel.

A kitűnő festőművésznőben egykori magyar miniszterelnökök és államtitkárok titkárnőjét is tisztelhettem. Rimaszombat polgármesterének leányaként férjhez ment Dr. Mészáros Ferenc kisújszállási orvoshoz, majd tőle elvált és öt idegen nyelv tudásával bekerült a rokon Lukács Béla földművelésügyi államtitkár révén a földművelésügyi minisztériumba Battha Pál miniszteri tanácsos, majd államtitkár titkárnőjeként. Aztán nyelvtudásával átvitték a miniszterelnökségre.

A világhírű földrajztudós Teleki Pál gróf miniszterelnök titkárnője lett. Így közelről volt alkalma megfigyelni a kormányelnök nyelv- és világföldrajzi ismereteit. Megemlítem neki, hogy tavaly elhunyt drága párom nagybátyja, Gerő László ezredes volt a földrajz-tervező társa s még az 1918-as forradalmi időkből ismertem nála is találkoztam vele, jól ismertem nemcsak világhírű tudását, hanem szerény, kedves magatartását is. Tehát nemcsak miniszterelnöki munkájából mint politikai rovat-

vezető, szerkesztő, hanem társaságból is. Így aztán könnyen megértettem Maja lelkesedését főnöke kedvessége és nagy tudása iránt.

Teleki gyakran egész füzetre valót diktált titkárnőjének, aki tapasztalta, hogy a világ kisebb városait, folyóit, útjait, földrészeit is mily kitűnően ismerte. Birtokomban van halála előtt négy héttel lisszaboni barátjának írt érdekes levele és majd otthon nálam megtekinti: valószínűleg ezt is Maja gépelte. Baráti hangon ír a németekről.*

Maja előtt a németekről úgy szólt: nem hihetem, hogy bennünket be akarnának kapni. Aztán mégis a Jugoszlávia megtámadására indult, hazánkon átvonuló németek miatt lett öngyilkos túlzott önérzetből, becsületből, hasonlóan a 48-as párisi követ Teleki Lászlóhoz. Holott a német támadás a megváltozott, s a németekkel szembefordult szerb uralom ellen történt.

Nem ült el máig sem az a híresztelés, hogy Teleki nem lett öngyilkos, hanem a németek ölték meg. Maja ezt mint szem- és fültanú a leghatározottabban megcáfolta előttem. Jól emlékszem, — mondtam neki — hogy a reggeli órákban a Magyar Távirati Iroda jelentései közt csak röviden annyit közöltünk a nyilvánossággal, hogy Teleki tragikus körülmények közt hirtelen meghalt. Aztán jóval később került sor az öngyilkosság közlésére. Kérdéseimre Maja így mondja el a tragédiát:

— Teleki miniszterelnök 1941 tavaszán felesége súlyos betegsége miatt állandóan lehangolt volt. Naponta délben látogatta a kórházban és vele ebédelt. Emlegette: oly mindegy, hogy mit eszem a kórházban, semminek se érzem az ízét. Bánata ellenére késő estig diktált s egyre tapasztaltam óriási tudását, nagy szellemi fölényét. Kedves, közvetlen volt hozzám, aki két évig szolgáltam mint gyorsíró és gépíró titkárnője s állandóan „Gyermekeknek” szólított. Előzően Imrédy miniszterelnök mellett csak két hónapig szolgáltam. Átéltam az ő csendes tragikumát is. Amikor a kormányzó közölte vele, az erős nemzeti érzésű, jó magyar miniszterelnökkel, aki a zsidóság korlátozását célzó törvényt is készített, hogy eléje tett régi írások szerint valamelyik őse zsidó lett volna, ómoravica Imrédy Béla mélyen megrendült. Feleségével nyolc napra bezárkózott miniszterelnöki lakásába és aztán kiadta lemondásáról szóló nyilatkozatát. Nagyon sajnáltuk, mert ő is kedves, udvarias volt hozzánk, bár nem annyira barátságos, mint Teleki Pál.

— Elképzelem, — jegyeztem meg — a lelki vívódást, amelyen a nyolc nap alatt átment. Aztán beigazolták — és Horthy is elismerte könyvében, — hogy megbuktatására szánt szándékos „tévedés” volt az állítólagos Heinrich-ösről szóló papír. De térjünk vissza Teleki tragédiájára, erről közvetlen tapasztalataira.

— Teleki — meséli Maja, — vallásos katolikus volt, gyakran járt templomba. A tragédia előtti napon gyönt, — de mint Incze Péter titkáranak mondta, nem áldozott. Majd holnap, — tette hozzá. Uglátszik, a kórházban szó volt arról, hogy felesége menthetetlen — utána nemsokára meg is halt, — és Teleki nagyon lehárgolt volt. Aznap a hivatalában is sok az izgalom s mondta is nekem: „Tudja gyermek, ez már a bolondok háza.”

— Mi történt a tragédia napján? — kérdezem Maját.

— Csütörtök reggel — április 2-án — mikor bementem a Sándor palotába, az altisztek szomorú arccal és azzal a megdöbentő hírrel fogadtak: a kegyelmes úr meghalt. Azt hittem, tévednek: a kegyelmes asszony halt meg, hisz ő volt halálán. De nem: Teleki. Incze Péter titkár megesketett bennünket, hogy senkinek se mondjuk el, mi történt s megmondta:

— A kegyelmes úr agyonlőtte magát.

— A portás jelentette: éjjélkor levelet hoztak. Ezt ő felvitte. Nyilván ebben jelezték az átvonulást, s ez idézte elő a tragédiát, — folytatta Maja. — Megrendültünk. A MTI rövid híre után, melyet a rádió közölt, egymásután szólt a telefon. De a sajtó érdeklődésére se mondhattunk semmit. Péter egy társzömmel együtt bevezetett a miniszterelnök hálósobájába...

— Láthatta, hogy Teleki nem gyilkosság áldozata lett, — szólók közbe.

— Igen — folytatja Maja, — ott feküdt ágyában, megmerevedett balkezevel fejét paplannal takarta, jobb kezében volt revolvere, mellyel halántékon lőtte magát. Elképzelheti megrendülésem, amikor holtan láttam ágyában és a falon ott láthatam a kiszakított agyvelejének egy részét. A világ egyik legnagyobb agyvelejének részét...

Maja most, harminc év után is belerendül a borzalmas emlékezésbe. Inczéhez írt búcsúlevelét olvasta. Csak ennyi volt rajta: „Ne haragudjatok, nem tehettem mást.” Nem tudja, mit írt feleségének. Horthy kormányzóhoz írt sorait zárt levélben küldték át. Itt megjegyzem: otthoni, nem tárgyilagos mostani könyv szerint az is benne lett volna: a gazemberek mellé álltunk. Felteleezi ezt a kijelentést, melyről már megírtam, hogy én nem hiszem?

— Kizártnak tartom, — mondja Teleki egykori titkárnője, — ez merőben ellenkezett az ő finom stílusával. Ha mégis benne volt, akkor valójában elveszíthette az eszét, amit nem tudok elhinni... **

Az újkori magyar történelem két tragikus sorsú alakjának, két miniszterelnöknek emléke árnyékolja be a vermonti hegy-csúcs napsütéses házát, amikor hangszalagra szólva mesélek róluk. Hisz Imrédy is golyó által halt meg. Nem önkezeléstől. A halálhozó golyók Sztalin puskáiból hatoltak a szintén világszerte

elismert gazdasági, pénzügyi tudós kormányelnök agyába, miután börtönében elkészítette rabtartói számára a forint pénzegetést hozó pénzügyi reformot.

Térjünk vissza 1946-ba, német földre, a kormányzóhoz.

Most Horthy is sokat elmélkedhetik tudós, világhírű térképész miniszterelnöke tragédiájáról, a kiváló koponyájába röptett golyóról. Éppígy Teleki miniszterelnök utóda tragédiájáról is.

Bárdossy Lászlónak, akit Horthy mint nemzetközileg elismert diplomatát a külügyminiszteri székből nevezett ki miniszterelnökké, és aki a szovjetnek a hadat megüzente, nem kellett önkezeléssel magába röptenie a halált hozó golyókat, elvégezte ezt a „népbíróság” kivégzőosztaga.

Bárdossy mártírsága engem annál inkább megrendített, mert szombathelyi családjához, s hozzá ifjúkori emlékek is fűztek.

Borotvált, vékony, szinte átlátszó, intelligens arca, boltozatos koponyája, melyet fehér haj övezett, s magas-színvonalú értelmet sugárzó, mágikus szeme úgy maradt meg emlékemben, ahogy közvetlen a háborús összeomlás, menekülés előtti napokban utoljára láttam rokonainak, az Esső-családnak hajlékában folytatott beszélgetésünk alatt, melyet már beárnyékol a nemzetre leselkedő végzet.

Még fájdalmasabb számomra, hogy az a lakás, ahol utolsó beszélgetésünk folyt, sok kedves ifjúkori emléket is őrzött, hisz a város legtekintélyesebb ügyvédje, Esső Imre és a bájos Esső-lányok kedves vendéglátó otthonában több emlékezetes táncos estünk zajlott le. Azokban a napokban, amikor kivégzésének híre jött, de sokszor révlett fel előttem aszkéta arca, szinte apostoli fehér feje, amelyet vérbe borítottak a gyilkos golyók, miután Bárdossy messzehangzón kiáltotta:

— Uristen, mentsd meg szegény hazámat ezektől a gonosztevőktől!...

Horthynak hasonlóan bele kellett rendülnie, bárhogy nem engedte gyengének mutatni magát látogatói előtt.

*Megnézte, ő gépelte. Meghatott érdeklődéssel olvasta előbb a rátűzött kis sárga levélpapíron a levelet hozzám juttató Eckhardt sorát: „Igen érdekes levél, kelt húsz nappal öngyilkossága előtt. Visszakérőleg Tibor.” Másolat után vissza is kapta. Hevesy Vilmoshoz szól Teleki levele Lisszabonba, fent nyomtatva: Miniszterelnök és rágépelten: Budapest, 1941. március 13. Személyi dolgok után így ír:

„Állapotaink és helyzetünk jók. Szemben a románokkal, bulgárokkal, szlovákokkal, kik mind meg vannak szállva, nálunk ilyesnek nyoma sincs. Vasúton történik átvonulás, (megjegyzésem: Románia felé) legnagyobb rendben, legfairebb módon és minden legkisebb incidens nélkül. Sokat járok a városban kocsin mindenfelé, — eddig két hónap alatt egy német katonát láttam az utcán a Keleti Pályaudvar közelében. Sehoh se szállnak ki. Kü-

lönben meg kell jegyezni, hogy a német katonaság, tábornoktól közlegényig legeslegrendesebben, a tisztek abszolút úri módon viselkednek. Ha van baj, máshol van, legfeljebb propagandistákkal és természetesen a gazdasági penetráció terén... Ez (utóbbi) meg van Európaszerte. Ez nem német, de nagyhatalmi specialitás... Nem lehet azonban kifogása ez ellen azoknak az országoknak és államférfiaknak, akik fenhéjazón követelték és követelik, hogy a kis államok egyenként áldozzák fel magukat egy koncepció nélküli akcióban."

Igy fejezi be levelét Teleki: "... Háború után a kis országoknak össze kell fogni... Egyébként megvagyok, már nem is tudom biztosan, hogy érzem magamat, sőt néha azt sem, hogy létezem-e, mert nincsen időm rájönni... Feleségem, sajnos, még mindig nagyon beteg. Karácsony-újkor súlyos tüdőgyulladás volt, azóta is laborál szívével és májával, rendkívül gyenge."

**A nyilvánosságra hozott Horthy-iratok szerint Jugoszláviával szemben a területi igényeinket a német szorgalmazásra kötött barátsági szerződésben is fentartottuk. Teleki tragédiájáról Horthy ezt írta Hitlerhez: "A túlzott korrektség, a tisztaság, a kötelességtudás mintaképe volt, nagyműveltségű politikus és tudós, aki a megfeszített munka következtében és súlyos események terhe alatt nem talált más kiutat." Mussolinihez írt levele szerint "rendkívüli lelkiismereti konfliktusban" találja az öngyilkosság okát.

Hogy mi idézte elő a lelkiismereti konfliktust, azt az utód: Bárdossy László világította meg. Beszédéről, népbírósi vallomásáról a svájci Duna kiadvállalat által közzétett "Bárdossy László: A nemzet védelmében" című könyvből kitűnik, hogy a Délvidék visszaszerzésével kapcsolatos intézkedés a március 28-án tartott minisztertanács és legfőbb honvédelmi tanács határozata szerint történt, amelyet Teleki hozzájárulásával hoztak. Ez természetes annál, aki fő feladatának tekintette elvesztett területeink visszaszerzését. Azt remélte — nyilván Rothermere lord akciója nyomán is — hogy az angolok megértik cselekvésünket. A nagy csalódást és lelki megrendülést az idézte elő, hogy Barcza londoni követünk eltúlzott jelentésében közölte: a németekkel együttes minden lépés Anglia, majd nemsokára Amerika hadüzenetét s az ország nagyerejű bombázását vonja maga után.

VAD BÉCSI TÁMADÁS EGY SVÁJCI LAP CIKKE MIATT

1946 december közepén Horthy-ellenes hazug, vad bécsi sajtótámadásról értesülök, de csak karácsony táján tudom megszerezni a részletes adatokat. Eszerint:

A Bécsi Napló, Wiener Journal 1946. dec. 7-iki számában írja „Egy Horthy-intervju margójára” címmel és „A Vörös Hadsereg bécsi lapjának érdekes cikke” alcímmel:

Az „Österreichische Zeitung”, a Vörös Hadsereg bécsi lapja hosszabb cikkben foglalkozik egy Horthy-intervjuval, amely a Schweizer Illustrierte Zeitungban látott napvilágot. A világ népei, amelyek a fasiszmus borzalmaitól megmenekültek (de elfelejti hozzátenni, hogy a sztalinizmus borzalmaitól még nem), a háborús főbűnösök ellen hozott ítéletek végrehajtását nagy elégtétellel vették tudomásul — írja a Vörös Hadsereg bécsi lapja.

Az emberiség hőhérai, Hitler lakájai meglakoltak bűneikért: Quislinget és Lavalt kivégezték, Mihalovicsot felakasztották. Van azonban olyan is, aki megmenekült. Mindenki emlékszik még Horthy Miklósról, Magyarország fasiszta diktátorára, Hitler egyik legalázatosabb lakájára. Mint emlékeztetés, Horthy a Szálasi-féle puccs után titokzatos módon eltűnt.

Egy ideig az a hír járta, hogy Horthy meghalt. Egy amerikai közmondás szerint árulók sohasem halnak meg természetes halállal. A napokban a Schweizer Illustrierte Zeitung egy beszélgetést közölt, amely levelezője és a magyar Quisling között folyt le. Annak dacára, hogy Horthy fogoly-életet él, mégis lehetővé tették számára, hogy nyíltan elmondja nézeteit az európai eseményekről.

Ebben az intervjúban jellemző részletek vannak. Például azt írja a tudósító, hogy Wiesbadenben, ahol Dönitz-cel és Rundstedt-tel együtt ült a Hitler-lakáj, a megszálló katonaság sokáig töprengett, hogy mi történjék vele? Végül is Weilheimbe küldték, ahol ma is békés életet él.

Furcsa történet. A jugoszláv kormány sürgősen követeli Horthy kiszolgáltatását, mint háborús főbűnösét, aki közvetlenül bűnös a bácskai irtózatok vérfürdő ügyében. Az amerikai hatóságok nem tudják, hogy mi történjék a magyar diktátorral. Horthy az egész világ közvéleménye Hitler pórázon járó kutyájának bélyegezte meg, aki országát és népét egy bűnös háborúba vetette.

Néhány együttérző mégis helyesnek tartja, hogy a vádlottak padja helyett egy kedves kis villában ülhet. Egy háromlakásos villája van a volt kormányzónak és kíséretének. Ennek balkonján Horthy még ma is dicséri Hitlert és piszkosan rágalmazza Magyarországot mostani demokratikus kormányát. Elátkozza a földreformot. Amellett bizonykodik, hogy Magyarország nem kezdett Hitlerrel együtt háborút, hanem maga is megtámadott ország volt. Ez a támadás indította Horthyt arra, hogy katonai szövetségre lépjen a fasiszta Németországgal. És amint kiderült, Magyarország nem támadta meg Jugoszláviát sem, hanem kénytelen volt magyar területre történt behatolást elhárítani.

Ami a hatezer békés újvidéki lakost jelenti, az elkerülhetetlen kilengés volt. „Ahol lőnek, ott emberek pusztulnak.” Mondotta Horthy cinikusan az újságíróknak.

Felesleges a Hitler-lakáj intervjúját kommentálni, amelyet a svájci újság szolgálatkészen nyilvánosságra hozott. Nem érdeketlen az újságíróknak és a vele szolidáris lapnak meghatározni: Horthy tisztára mosni és elégtételt adni neki. Attól a körülménytől meghatódva, hogy Horthy még 1946-ban sem kívánja megtagadni Hitlert, az újságíró azt bizonygatja, a történelem majd igazságos ítéletet hoz Horthy felett.

rével harcolt Donauwörtnél. Abban a házban lakott, ahol ők és figyelmeztették: reménytelen a harc, adja meg magát. Nem kapott parancsot a visszavonulásra, — válaszolta és három amerikai üteggel és 15 páncélossal szemben is harcolt. Huszan maradtak embereiből és a hadnagy súlyos sebesülten került fogságba. Lakásukra vitték először, s mikor az amerikai Vöröskezszt emberei jöttek, vérátömlesztést adtak, s egyik lába amputálásával megmentették az életnek.

Donauwörtnél több magyar hazament, s most negyvenen élnek ott.

Erre tartó útjában Weilheimben megkereste a villát, ahol a kormányzó él családjával és sikerült beszélnie a kormányzóval. Ahogy az alispán tájékoztatót a kormányzó és a miniszteri tanácsos közt folyt beszélgetésről, abban a fogsággal kapcsolatosan olyan adatok voltak, amelyek ellenkeztek eddigi értesüléseimmel. Valaki itt tévedett. Ezért ezeket nem használtam fel ellenőrzés nélkül. Megtudtam, hogy a miniszteri tanácsos egyideig Wangenben tartózkodik vendégként barátjánál, az általam is ismert Mayer Károly dr. földművelésügyi helyettes államtitkárnál, ahol rövidesen alkalmam volt beszélni vele.

Fokthuy Miklós dr. az alábbiakban mesélte el nekem Horthy kormányzónál tett látogatását:

— A pollingi magyar tábor meglátogatása után jutottam el a kis villához. A kertben egy kisgyerek játszott: Istvánka, a kormányzóhelyettes árvája. Becsengettem, mire inasjellegű férfi nyitott ajtót, aki a pincéből jött fel, ahol fát vágott. Megmondtam, ki vagyok és névjegyemet átadtam a magyarul beszélő férfinak, aki bevitte a házba. Kértem, jelentsen a főméltóságú úrnak, akivel beszélni szeretnék. Bevezetett a földszintre, ahol a konyhán kívül egy kis szalon és ebédlő van. A kormányzó urat még Szegedről, főispáni titkár koromból ismertem. Rövid idő múltán az emeletről jött lefelé a kormányzó, megszokott testtartással, ruganyos léptekkel. Angol szövetből készült finom, de kopott zöldes kabát volt rajta, — ha hazai, akkor vadászatokon használhatta — és leérve szívélyesen üdvözölt, emlékezett rám.

— Nem látszottak arcán a fogság, lelki szenvedés nyomai?

— Különösképpen nem, de persze öregedett, mióta nem láttam. Az ebédlőbe tessékelt be, ahol öccse, Horthy Jenő beszélgetett valakivel. Akkor menjünk a másik szobába, — mondta a kormányzó, — s hozzátette: itt mindig, minden szobában van valaki. A szalonba mentünk. Ott meg ifj. Horthy Istvánné tárgyal valakivel. De a belépő apósa láttán azonnal kiment vendégével. Leültünk és rövid beszélgetést folytattunk. Az általános világhelyzetről volt szó az egyéni és személyi vonatkozások mellőzésével. A kormányzó általában kizártnak tartotta, hogy az oroszokkal szemben követett angolszász évszázados elzárkózási

politika megváltozzék. Vagyis a háborús kényszerbarátkozást nem tartja állandósultnak.

— A jövőre vonatkozólag tett megjegyzést?

— Ilyen tervekről nem akart nyilatkozni. Néhány tartózkodó szavából arra következtetek, hogy családja angliai beutazást remél, de inkább Amerikába menne szívesebben. Szó volt az olaj feletti világhegemóniáról és más külpolitikai kérdésekről. Ugy látja, — válaszolta, mikor említést tettem a harmadik világháború lehetőségéről, — hogy Amerika nem ugorhatik be ezidőszerint új háborúba, s a mai helyzet sokáig megmerevedik. A bizonytalanság fennmarad, a gazdasági kaosz fokozódik. Ez különösen ránk, magyarokra szomorú, mert Magyarországon oly erős ütemben bolsevizálnak és szlávositának, hogy emiatt a nemzet óriási vérvesztéseget szenvedhet, nemcsak gazdasági, hanem biológiai értelemben is úgy, hogy ezt majd nem lehet belátható időn belül pótolni. Arra a megjegyzésemre, hogy itt számunkra nincs életlehetőség, ezért esetleg én is kénytelen leszek haza menni, azt válaszolta:

— Vigyázz, mert hazatérőben Magyarország helyett könnyen Szibériában köthetsz ki.

— Ebben aztán nagyon igaza van, — fűzöm hozzá — mert már volt rá példa. Francia földről, amerikai fogságból hazatérő hadifoglyokkal se állt meg a vonat magyar földön, hanem a zárt vagonokkal tovább gördült orosz föld felé.

— Igen, azóta magam is hallottam ilyenféle példákról, s óvatos leszek.

(A miniszteri tanácsos nem is ment haza. Évek múltán New Yorkban hallottam, hogy ő is Amerikába került.)

De most Wangenben faggathatom.

— A magyar emigrációról beszélt-e a kormányzó?

— Igen. Megemlékezett arról, látja, milyen nehéz küzdelmet folytat a német földre menekült magyarság az életért, hisz a fizikai munkát nehezen bírják a szomszéd lágerben is. Azt a megjegyzést tettem erre: ott beszélgettünk magyarokkal, akik szívesen felajánlják szolgálataikat kormányzó úrnak és segítenek, amiben tudnak. Lehetnének-e valamiben segítségükre?

— Igen — szólók — hasonlólról mástól is hallottam. Neked mit válaszolt?

— Köszönettel elhárította azzal, hogy ma mindenki nélkülöz. Pedig a rövid idő alatt is, amit náluk töltöttem, tapasztaltam, hogy igen szerényen élnek. A főméltóságú asszonnyal naponta egy órát sétálnak. Különös érzésekkel hagytam el a kormányzót, egykori szegedi fővezért, mindkét minőségben legfőbb főnökömet, aki most egyszerű polgárként él a német kisvárosban, amely — úgy tűnik — tán még „internálási” helye is, hisz nem szabad elhagynia. Bizalmas volt beszélgetésem a kormányzó

úrral és bizalmas veled is és nagyon kérlek, hogy egyelőre ne hozd nyilvánosságra, mert nem kértem felhatalmazást e közlésre és esetleg kellemetlen lehet a kormányzóra.

Megígérttem és annyira megtartottam ígéretemet, hogy évek múltán se közöltem egyik emigrációs lapban sem, pedig mind-egyiknek cikkírója lettem, sem a müncheni Hungáriában, de még a new-yorki Szabad Magyarországon sem, melyekhez pedig szoros kötelékek fűztek, s íme, csak most, negyedszázad után írom meg másik két barátomnak a kormányzónál tett későbbi nyári látogatásával együtt. Jóslatai beváltak.

EGYSZERŰ ÉLET WEILHEIMBEN

Bründl Lajos gazdasági felügyelő volt az egyik, ugyanaz, aki ifj. Horthy Miklóst Rómában is meglátogatta. A kenderesi munkája óta bizalmas embere lévén a kormányzónak, őt ebéden is vendégül látták Horthyék.

— A kora délelőtti órákban érkeztem a villa elé autómon, — meséli, — s csengetésemre a kormányzó úr jött ki és nyitott kaput, hogy bejár hassak kocsimmal. Hamarosan kitűnt, hogy délelőtt fogorvoshoz kell mennie, mire felajánlottam, hogy elviszem kocsimon.

— Nem, nem, köszönöm, — válaszolta a kormányzó — kell nekem a gyalogséta. Hanem vissza már nem szeretek egyedül jönni. Nem bánom, ha értem jössz fél 12-re.

— Érdekes, — jegyeztem meg, — a történelmet is érdekelni fogja mindez.

— Megadta a pontos címet, s ígérttem, érte megyek. Gyalogsétáján is elkísértem egy darabon. Kezében sétabotjával, sportruhában, sportsapkában is előkelő jelenség. Tisztelettel veszik körül és útközben sokan megsüvegelik. Amikor kocsimal érte mentem, pontosan jött ki a fogorvostól. Mellém ült és elsősorban érdeklődött, megelégedett vagyok-e sportkocsimmal? Igen Élvezte az autótutat. Ugy látszik, kevés része van ebben mostanában. Hazatérés után nemsokára ebédhez ültünk. Egész polgárian ment a dolog. Bableves és túrós-csusza volt az ebéd.

— De azért inas szolgált fel?

— Nem. A tálat a főméltóságú asszony hozta be. Sudár termetével, még mindig szép arcával, fehér hajával imponáló jelenség volt, ahogy megjelent az ajtóban a levesestállal kezében. Ő is tálat fel az ebédet. Az asztalfőn ősi magyar szokás szerint a kormányzóné ült, mellette balra Istvánka, s a kormányzó-helyettes özvegye, Ili grófnő, jobbra a kormányzó, mellette Horthy Jenő, majd én.

A kormányzóéknál ebédelő Bründl Lajos barátomat kérdezem további benyomásáról:

— Benyomásod magatartásukról?

— Nagy lelkiemével viseli sorsát a kormányzói pár — válaszolja. — Ajkuk nem nyílt panaszra. Étkezés közben elnéztem Horthy Miklóst és ha arra gondoltam, milyen fejedelmi körülmények közt láttam saját kuriáján és a királyi várban a több mint két évtizeden át uralmon lévő, s a húszéves fordulón hódolattal ünnepelt országgyarapító kormányzót, bizony elszorult a szívem. Most az egyszerű polgáremberek közt is a szegények, nincstelenek közé tartozik a magyar-osztrák monarchia haditengerészetének egykori hős admirálisa és hazánk államfője, kenderesi földbirtokos. Számomra, aki mindenkor lelkes hívei közé tartoztam, fájdalmas volt látni ezt a mélybezuhanást.

— Mit figyeltél még meg polgári otthonukban?

— Azt, hogy régi dicsőségen nem merengett el a kormányzó. Állandóan társalog, ő adja fel az újabb és újabb beszédtemákat. Minden után érdeklődik.

— Előző látogatója, akivel nemrég beszéltem, pesszimistának ítélte meg.

— Én pedig, ellenkezőleg, optimistának. Magatartásában és kijelentéseiben. Az ebédnél sör is volt. Ő töltött egyszerű közeposztálybeli házigazdaként. Ebéd után felállott, s elnézést kért, hogy kicsit lepihen. Engem arra kért, hogy ne menjek el, mert még beszélni óhajtott velem. Melegen elkészönt és távozott, de aztán percek múltán visszatért.

— Jenő, — szólt öccséhez, — te mindig csak magadra gondolsz, az én kis barátomra nem. Cigaretta-tett elém és gyufát, s szólt:

— Szolgálj ki magad.

És ötször is kezet rázott, mire távozott, Amerikai cigarettát adott, ezt szív ő maga is és az UNRRA útján kapja, akár mi. Pénze neki nincs. Mindössze egy rend ruhája van, ez a sportruha, amit visel.

— Akkor tehát, — szólok közbe — végre megtudom, mi lett a sorsa tengerügyi díszruhájának, rengeteg kitüntetésének, amiről menyem tudott semmit.

— Az, mondta, hogy bár a németek kormányzósági autón és különvonaton szállították ki családjával együtt, összes admirális díszruhái és kitüntetései elmaradtak tőle. Pihenője után, mely nem tartott sokáig, különböző, kényes témák is sorra kerültek, melyeket én nem is mertem felhozni. A történelmi eseményekről szólva kijelentette:

— Ma is Magyarország kormányzójának tekintem magamat, mivel kényszerű lemondásom, melyet nem tartok érvényesnek, nem az előírt szabályok szerint történt.

(Az elbeszélő szerint olyant is mondott volna, hogy nem írt alá semmit. Ezt ugyan más is állította, azonban nehéz elhinni, hogy a kijelentés tőle származik, mivel ellenkezett a történekekkel. Az más kérdés, hogy presszió alatt történt aláírást nem tart érvényesnek. Erős a gyanúm, hogy — mivel a koalíciós kormány élén álló utódát a politikai ellenfelek kivégezték, az ő hívei is elfogadták volna újból Horthyt államfőnek, ha felszabadulhatott volna az ország és vele visszatérhetett volna ősi nemzeti életformájához.

Közülök néhányan, akik itt éltek, előttem tettek is hasonló kijelentést, hisz, — mondták — Szálasi is elismerte államfőjének Horthy kormányzót, s vezetésével vállalta volna a miniszterelnökséget, ha nem következik be a szovjettel való fegyverszüneti tárgyalás és emiatt német nyomásra nem kellett volna elhagynia helyét.)

Bründl Lajos további elbeszélése szerint Horthy kedélyesen beszélt amerikai fogságáról.

Említette, hogy egyik helyről a másikra cipelték, egyik helyen díszőrséget kapott és kormányzóként kezelték, a másikon pedig vele mosatták edényeit, s még cipőzsínőjét is kihúzták, mint a raboknak, nehogy vele kárt tegyen magában.

Amikor nem akart bemenni olyan cellába, ahol már valaki aludt, s hivatkozott arra, hogy Magyarország államfője volt, szemtelenül így válaszolt az amerikai egyenruhás, keleties kinézésű katonára:

— Ez nem számít. Maga fogoly. Hogy mi volt, nem érdekes. Menjen be.

A cella ajtajában folyt a beszélgetés. Aki ott feküdt, felállt, összeverte bokáját és megnyugtatta, hogy nem rablógyilkos mellé tették. És bemutatkozott:

— Rundstaedt tábornagy.

Igy már elfogadhatta a cellát.

(A fogság részletei aztán majd csak később kerülnek tudomásunkra, amikor részben maga Horthy írja le, másrészt egykori gyermekkori, diákkori pajtásom, volt katonai attasé és külügyi államtitkár írja meg nekem, mint a kormányzó fogolytársa és kártyapartnere, hogyan és mint is volt. Erről most még csak annyit, hogy amikor Horthy Jackson amerikai bírót kérdezte, hogy tanúként, vagy vádlottként tartják-e fogva, a bíró kérdést intézett kormányához, s az volt a válasz, hogy tanúként.

Bár még nincs végleges döntés a háborús bűnösség ügyében a szövetségesek közt, azért egy amerikai ezredessel karácsony előtt családjának karácsonyi ajándékként adták, Weilheimbe vitték, s ott kell megvárnia a továbbiakat. Az angol király nagy patronusa Horthynak, s benne bízva reménykedik.)

ÉRDEKESSÉGEK A „KURUCKODÓ SZÁLASIRÓL”, HORTHYRÓL ÉS ROKONSÁGÁRÓL

Másik barátom, aki mint látogató hírt hozott Horthyról, Battha Pál v. földművelésügyi államtitkár, akiről említést tettem már. Mint az állami ménésbirtokok néhai jószágkormányzójának fiát Horthy gyerekkora óta ismerte és amikor felnőtt mint európai híró állattenyésztési szakembert kérte fel a háborús, s forradalmi helyzetben megtépázott, megcsökkent kenderesi állatállománya felújítására.

Persze, hogy kitűnően látta el a feladatot és ezzel le is kötelezte a közben államfővé lett kenderesi földbirtokos, admirálist. De azért nem ennek, hanem messze ismertté vált szaktudásának köszönhetette, hogy az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatói székéből a földművelésügyi minisztérium állattenyésztési főosztálya vezetőjévé nevezték ki miniszteri tanácsosi rangban.

Aztán később a kormányzó földművelésügyi államtitkárrá nevezte ki Batthát, mint hűséges hívét és bizalmasát. Még pedig a német tulhatalom idején azért, hogy ellenőrizze és szükség esetén mérsékelje a németbarát földművelésügyi miniszter esetleges elfogult intézkedéseit. Ha erre aztán valószínűleg nem is volt szükség, a kormányzó számára mégis megnyugvást jelentett.

Battha Pali nekem fiatal OMGE-titkár kora óta jóbarátom volt. Attól az időtől, amikor mint ifjú titkár Buday Barna igazgató és a Köztelek, az OMGE hivatalos lapjának szerkesztője mellett dolgozott.

Magam Buday Barnával együtt abban az időben az Uj Nemzedék és a Magyar Távirati Iroda, Rádióélet mellett az Uj Barázda című, a gazdatársadalom részére készülő napilap szerkesztésében is részt vettem és közös munkánk érdekében gyakran jártam Budaynál a lakásomhoz közel lévő Köztelek szerkesztőségében.

Pali, mint a szaklap kezdő munkatársa szívesen barátkozott velem, akitől az újságírás terén egyet-mást tanulhatott. Barát-ságunk megmaradt akkor is, amikor magas rangban működött és amikor a németországi emigrációban addig, míg amerikai zónában élt, találkozások során voltunk együtt, s még inkább, amikor mindketten lindai lakosok lettünk és együtt vettünk részt a kerületi magyarság szervezeteinek vezetésében. A múlt emlékeiről és a jelen irodalmi munkájáról aztán érdekes, kedves emlékkönyvi beírásában tett tanúságot, majd később hosszú hangszalagos történelmi beszélgetésünk során.

Az utolsó, összeomlás előtti nemzeti koalíciós kormány idején is fontos szerepet vállalt: személyi kiürítési kormánybiztos lett és csak évtizedek múltán mondotta el new-yorki lakásomon

megírásra, hogy milyen fontos volt szerepe. Mert a „kuruckodó Szálasival” a németek nem akartak tárgyalni a magyar menekültek beengedése dolgában, ezért berlini jó gazdasági összeköttetései révén rá hárult az ellenállás megtörésének feladata. A nehéz feladat teljesítésének részleteire is később kerül sor.

Horthy kormányzó nem vette rossz néven bizalmasának ezt a szerepvállalását, nem is vehette, hisz a kimenekült milliós magyarság hálája kísérte volna, ha tudomást szerezhet róla. És annak ellenére, hogy tragikus sorsú utódával szemben alig mutatkozik enyhülés felfogásában.*

Battha államtitkár, akit a kormányzó Pajának becéz, ismételt volt nála látogatóban, sőt őt is ott marasztották ebédre.

Tapasztalásairól elmondotta, hogy a kormányzó az amerikai fogságból lefogyottan, lelkileg is megviselten tért vissza, de már kiheverte, jobban néz ki, s szellemileg friss, élénk. Előtte is hangsúlyozta, hogy ma is kormányzónak tartja magát, s optimistának mutatkozott. Reméli, hogy visszatérhet hazájába, ahol újra szerepet kaphat.

Felháborodott arra, hogy az egyik német lap a nürnbergi perrel kapcsolatosan azt írta: Horthy mondta Hitlernek, hogy a magyarországi zsidókérdést fell kell számolni, s ezt a németek tudnák megcsinálni. Holott az igazság ennek ellenkezője volt, amire aztán később megkapta az érdekeltek részéről is a bizonyítékokat.*

Arról már szívesen értesült, hogy Keitel és Paulus tábornokok vallomásaikban azt igazolták, amit ő fegyverszüneti tárgyalásokat bejelentő hadparancsában leszögezett: El Alamein és a sztalingrádi vereség után a németeknek lehetetlen volt megnyerni a háborút. A magyarokat mégis áltatták.

Hitlerrel saját tábornokai ugyanazt mondták el, amit ő is tapasztalt: ha akár ők, akár más valaki ellentmondott, akkor dührohamot kapott, azért hiába próbálták meggyőzni, hogy a siker reményében nem lehet folytatni a háborút. Jellemző, hogy egyik tábornok-társuk levélben teljes nyíltsággal feltárta Hitler előtt a helyzetet, de mikor elküldte a levelet, tudta, mi lesz a sorsa, s főbelötte magát.

(Hitler mindezek tudatában mégis kitartásra biztatta a nála járt magyar kormányférfiakat, magasrangú katonákat, s éppen Mussolinit, az atomra célozgatva. Nemcsak magyar politikusok, hanem katonák is áldozatul estek a tomboló bosszúhadjáratnak. Köztük Kovarcz Emil vezérkari őrnagy, volt Ludovika-tanár, egykor Horthy híve, majd ellene készülő akció miatt a Margit-körúti katonai börtön lakója, akit kiszabadítottak, utána német földre szökött, s ott munkásként élt. A német megszállás idején ment vissza magyar földre, s a koalíciós Szálasi-kormányban hadfelszerelési miniszter lett. Nem került a haza-

hurcoló Himler-gang kezére, de mikor egymásután értesült minisztértársai kivégzéséről, önként visszatért Budapestre, hogy osztozzék sorsukban. Halálra ítélték és kivégezték.**

1946 őszén szerb közlés szerint Szombathelyi vezérezredes, Horthy vezérkari főnöke a jugoszláv katonai, vagy népbíróság előtt az újvidéki eseményekért — állítólag, de alig hihetően — Horthy kormányzóra hárította a felelősséget, mint aki elözetesen is tudomással bírt a megtorló eljárásról. Szombathelyit Feketeahalmi-Czeidner Gyula és Grassy József tábornokokkal együtt Belgrádban a magyarirtó Titóék halálra ítélték és rádióhír szerint november 5-én kivégezték őket. Ezzel kapcsolatos újabb jugoszláv kikérésről is szóltak hírek Horthy ellen, s újabb pesti kikérésről József kir. herceg ellen.

*Battha nálam írásban és hangszalagon szólt arról, hogy Szálasi kormányvállalása "milliónyi magyarnak a szovjet-veszély elől menekülését tette lehetővé, közte pár százezer nőnek a meggyalázástól s fertőzéstől való megővését s ez nem feledhető". — Hennyey Gusztáv vezérezredes, Horthy utolsó külügyminisztere nem yorki otthonomban 1970 januárjában folytatott hangszalagos történelmi beszélgetésünk során elmondotta, hogy Szálasi Ferenc vezérkari őrnagy a kiváló vezérkarikak közé tartozott, a nagyon nehéz vezérkari törzstiszti vizsgát kiemelkedő eredménnyel tette le. Jól beszélt franciául s mint vezérkari felettese, párisi katonai attasénak akarta küldeni és sajnálta, hogy ez időben politikai ambíciója miatt nyugdíjaztatta magát. Mint politikust "fantasztának" tartotta, mert — s ez nem kétséges — jó magyar érzésből fakadó elgondolása megvalósíthatatlanul ideális volt. Hennyey ezt — halála előtt, 1977-ben németül megjelent — emlékirataiban is megemlítette. Mindez és számos, napvilágra került dokumentum szemben áll Kállay Miklós "Hungarian premier" c. angolnyelvű könyvének azzal a fogsága után Rómában szerzett téves információjával, hogy Szálasi átvette Hitler kegyetlen módszereit. Halála előtt New Yorkban nekem adott utolsó telefon-intervjújában nem szólt erről.

Hogy pedig Szálasi nem kegyetlenkedéssel, hanem — Hennyey szerinti — túlzott idealizmussal dolgozta ki programját, az kitűnik a Dél-Amerikában erről "Voltunk, vagyunk, leszünk" címmel megjelent könyvből.

Volt sajtófőnöke: Fiala Ferenc 1976-ban számos fontos történelmi adattal kiegészítetten adta újból ki "Zavaros évek" című érdekes könyvét, mely három kiadást ért el. Ebben írja Szálasiáról: Politikai meglátásai sokszor talán tévesek voltak. Talán elfogult volt és túl sok jóindulattal mérte fel a vele szemben álló erőket. (130. old.)

A 144. oldalon ír arról, hogy a jeruzsálemi egyetemen tartott előadásában a zsidók történetírója, aki sok alaptalan vádat megcáfolt könyveiben; Lévai Jenő kijelentette: — Szálasi nem volt vérszomjas antiszemita. Programjában nem volt deportáció, csupán a németek nyomására folytatta azt. (Megjegyzésem: Sőt, megtagadta a budapesti zsidóság deportációját, miként Horthy.)

Fiala a 132. oldalon írja: Számtalan olyan német kívánságot, sőt követelést utasított vissza, amelyek ellentétben állottak felfogásával. (Ahogy a nálam lévő jegyzőkönyv szerint több kifogását hangoztatta a német vezetés ellen és tiltakozott minden olyan elképzelés ellen, amely győzelem esetén német vazallussá kívánta volna tenni hazánkat . . . Kuruckodott, — ahogy Battha mondta.)

A 145. oldalon idézi az "élestellú kritikus" főpap Nyisztor Zoltánt, akit

Szálasi felkeresett s szociális vonalon együttműködést kért. Így írt: "Nem találtam benne megváltó gondolatot, de meg kellett állapítanom, hogy egy nemes lelkű és tisztá szándékú emberrel állok szemben, akit nem valami hőbort vagy becsvágy, hanem az abban az időben százvezrek által érzett hazafias aggodalom vezetett a nemzet jövőjéért."

Ugyanott s a következő oldalon idéz Szálasival kapcsolatosan Fr. Király Kelemen könyvéből, aki így írt: "... soha nem vontam kétségbe jószándékát... Nem osztom, sőt helytelenítem Kállay Miklós v. miniszterelnök ítéletét. Tudjuk (őt) a náci megkínózták, szenvedései mégse jogosítják fel szeretetlen és igazságtalan ítéletre... Szálasi a nyilvános tárgyaláson olyan meggyőződéssel és bátorsággal védte a kommunizmussal szembeni álláspontját, hogy fölénye miatt leállították a tárgyalás rádióán át való közlését."

Macartney professzor, angol történétíró "Október 15." c. könyvében szintén az igazságnak megfelelően ír róla.

A 146. oldalon Fiala utal arra, hogy Bárdossy, Imrédy, Szálasi ügyében hozott népbíróági ítéleteknél ugyanaz a vád szerepelt: a kommunizmus ellen harcoltak, majd így folytatja: "A kommunisták ezzel az eljárásukkal mondták ki a történelmi ítéletet. Mind a Horthy, mind a Szálasi éra magyarjai a kereszténység és Magyarország érdekében áldozták életüket, tehát egyként a magyarság és kereszténység vértanúi."

Több könyv, sok dokumentáció segít feltárni az igazságot a jövő történetíróinak. Mint az igazságra, tárgyilagosságra törekvő krónikás, talán hozzájárulhatok ehhez írásaimmal, szemtanúk vallomásaival, könyveimmel, köztük azokkal a feljegyzéseimmel is, amelyek az ötvenes évek elején egy hetes vermonti sítúrám során készültek Montgomery anyag mellett Szálasiról is alezredes fivére levelei útján és egykori bizalmasa elbeszélésében s amelyek "Magyar történelem egy Montgomery-házban" címmel kerültek kötetbe.

****Kovarcz özvegye** aztán Amerikában beszélt el nekem részleteket férje hősi gesztusáról, Hitler szülővárosában, az osztrák Braunauban fiatal leányával együtt átélt tragédiájáról, mely elsősorban őket rázta meg.

Későbbi hasonló — jelentőségében még fokozott — hősi cselekmény volt vitéz Jány Gusztáv vezérezredes esete, önkéntes hazatérése a biztos halálba. A doni áttörésnél pusztuló 2. magyar hadsereg parancsnoka — aki egyben parancsnok volt a fronton Horthy István kormányzóhelyettesnek, mint repülőfőhadnagynak — felesége halála után az emigrációból hazatért, hogy a felelősség vállalásával mentesítse beosztott tisztjeit. A front végső harcaiban fegyverrel is részt vett parancsnokot elkerülték a golyók, melyeket aztán megkapott a hamis vádak alapján, utasításra dolgozó "népbíró" kivégzőosztagától. Mert ezuttal is, mint annyiszor, hamis volt a vád, hogy a parancsnok gondatlansága idézte elő a katasztrófát. Az erről vádaskodó kommunista könyv állításaival szemben a hadsereg vezérkari főnöke: vitéz Kovács Gyula altábornagy a Hadak Utjában, a katonák lapjában és a Szabad Magyarorszában kimutatta, hogy nem a magyar vezetés volt a hibás, hanem a legfőbb német hadvezetőség, mely figyelmen kívül hagyta a magyar előterjesztéseket.

"A doni tragédia emlékei" címmel foglalkoztam a magyar honvédelemnek ezzel a szomorú fejezetével, egyéni élmények beleszővésével német földön írt "Szertefoszlott álmok" című könyvemben. Unokaifivérem: Ujfalu István őrnagy háromszáz kilométeres gyaloglással menekült a katasztrófából szívének súlyos megerőltetésével. Párom unokaöccse: vitéz Sáfrány-Gerő Béla főhadnagy századával három orosz gyűrűn verekedte át magát s ezért lovagkeresztet kapott s fiatalon a Ludovika fegyver-tanára lett. Fivére, a főiskolai úszó — és síbajnok Gerő Zoltán — akivel az osztrák és

svájci Alpokban, meg a visszakerült Kárpátokban emlékezetes, írásban, rádióban szóban megénekelt sítúrákon vettem részt, — mint t. tűzérhadnagy önként ment ki sioktatónak a doni frontra. Síbajnok társaival nem érkezett haza, mert pár nappal később esedékes felderítő szolgálatot vállalt. Ekkor következett be a kegyetlen hidegben az orosz áttörés. Mivel évtizedek múltán se került haza, hősi halottként gyászoljuk.

Az Achbergben megírt történetet aztán New Yorkban kiegészítettem vitéz Kovács Gyula adataival. Az altábornagy mint a Felszabadító Bizottság ü.v. alelnöke végzett dícséretes magyarérdekű munkát. Megbecsült cikkíró, jóbarátom és előadó-társam lett. Az orosz elleni fegyveres frontközdelmeiért Clevelandban aztán épügy megkapta a sztalinai társutasok által kierőszakolt deportálási eljárást, mint nemzeti érdekű sajtóharcaiért. Szerencséjére nem Sztalin barátja: Rooseveltt ült a Fehér Házban, s a clevelandi autógyári munkásként dolgozó neves katona-tudós altábornagy mindhaláláig harcolhatott cikkeivel, értékes beadványaival, lelkes mozgalmával nemzetünkért.

EKE ELÉ FOGJÁK A KORMÁNYZÓNÉ FIVÉRÉT

Igy Weilheimben újabb izgalmak következtek. Horthy azt is mondta Batthának, hogy a pesti kormány is ismételten kikérte. Növelte családjában az izgalmat az a hazai hír is, mely a kormányzóné: Purgly Magda közeli hozzátartozója, testvérbátyja, jószáshelyi Purgly Emil sorsáról, keserves fogságáról szolt.

A királynői megjelenésű, szép Horthyné Purgly Magda családjáról is kaptam ezidőben információkat. Eszerint a Purglyak főfészke az aradmegyei Battonya melletti Tompapusztá volt. Ősük állatkereskedő, ennek fia nagyvágó volt és ő kapta a nemesiséget jószáshelyi előnévvel.

Ennek fia, László főispán volt Aradon. Különböző helyen voltak birtokaik, s egyik leánya: Janka, aki Melczér Lászlóné lett, Ónodon az Erdődy grófok kastélyát vette meg, s ott élt családjával. Ennek egyik lányát Lukács Béla főispán, majd földművelésügyi miniszter vette el. Purgly főispán másik leánya báró Urbán Péterné lett, a harmadik: Magda pedig Horthy Miklósné. Horthy még tengerészkapitány korában, szabadságon ott-hon egyik nagy bálon ismerte meg Magdát, szerelem és házasság lett a vége.

A kormányzó politikai ellenfelei azzal is agitáltak ellene, hogy Magda félzsidó származású. Mi lehet ennek alapja? — kérdeztem egy leveledi Kozma-rokon MTI-beli munkatársamtól, az előkelő családból származó Szent-Ivány Máriától.

— Csak tévedés, — válaszolta, — illetve összetévesztés. Volt ugyanis egy Purgly-rokon, aki zsidószármazású nőt vett el. Ez azonban gyermektelen volt. Azok, akik ostoba jelszóvá tették, hogy „ki a Várból Rebekával”, azt hitték, hogy a kormányzóné ebből a házasságból származott. Alapos tévedés volt. Ezt Eckhardt és Battha is megerősítette előttem.

(Aztán kitűnt: tudatos hamisítás volt, hogy Horthyt a hungaristák ellen hangolják.)

Környezetében beszéltek arról, hogy Horthy Miklós nem nagyon szerette a Purglyakat. Megtörtént, hogy kastélyuk környékén napokig vadászott és nem a kastélyban szállt meg, hanem különvonaton aludt.

A kormányzó bátyja, Purgly Emil földbirtokos, képviselő, majd földművelésügyi miniszter — akit jól ismertem, — liberális ember hírében állott. Ugy látszik ezért azt hitte, nem lesz bántódása és otthon maradt a szovjet megszállás alatt is Lukács Bélával együtt.

Mindketten börtönbe kerültek. Lukács sorsáról eddig nem jött hír.

Ellenben Horthyné bátyjáról egy rokoni levél azt írta, hogy őt nem halálra ítélték, mint háborús miniszter-társait, hanem kényszermunkára.

Egyik állami birtokra vitték, mely miniszter korában felügyelete alá tartozott, s igavonó baromként igába fogták, eke elé kötötték és szántattak vele, míg össze nem esett. Ez is egyik módja a halálos ítéletnek és a háború után egyes bosszúálló, kegyetlen csehek németekkel és magyarokkal hasonlóan jártak el.

Ezek a hióbbírek az ősszel méltán keltettek izgalmat, félelmet a weilheimi villa lakóinál, hisz sose lehet tudni, valamely nyomás nem érvényesül-e Horthy újra szorgalmazott kiadatása ügyében. . . . Értésülhettek aztán — ha nem is veszélyes, de — fájdalmas esetekről is.

Hozzám került pesti lapban cikket olvasok, melyet amerikai lapból vett át. Az amerikai közlés elmondja, hogy a budai Horthy Miklós utat Móríc Zsigmond útra változtatták.

(Ő, ezen az útvonalon vonult be fehér lován Horthy Miklós fővezér 1919 őszén Budapestre, s az útvonalat ezért nevezték el róla. Éppígy a nagy dunai hidat is, melynek nevét szintén megváltoztatták, ahogy az egész nemzeti történelmet szeretnék megváltoztatni, kitörölni Moszkva pesti cselédei.)

Hanem a Horthy út nevének megváltoztatásáról szóló amerikai közleményben volt egy olyan rész is, mely gúnykacajt keltett. Felteszi a kérdést, ki volt ez a Móríc Zsigmond, akit arra érdemesítettek, hogy a Horthy Miklós utat róla nevezzék el? Ezt írta:

„Zsigmond (csak így), 25 éves hős partizán volt, aki a testére kötött dinamittal robbantotta fel a németek előtt az egyik utat, s maga is hősi halált halt.” A pesti baloldali lap csak annyi megjegyzést fűzött hozzá, hogy annak személyéről, akitől az utat elnevezték, igen rossz információt adtak az amerikai lapnak.

Élénk derűtséggel olvastam a tudósításnak ezt a nevetséges

részét. Informátor és újságíró nyilván azt hitték, hogy egy Zsigmond Móríc Zsigmond nevű elszánt kommunista zsidó ifjú hősi cselekményének jutalmazásáról van szó az utcaelnevezéssel. Alaposan begratták és nevetségessé tették az amerikai lapot, — melyet pesti utánköltője nem nevez meg, — mert hisz itt az öreg korában pár évvel elhunyt ismert népies íróról, Móríc Zsigmondról, a „Légy jó mindhalálig” című kedvelt színdarab és sok regény szerzőjéről van szó.

Nem tudom, Horthynak keserű érzés mellett volt-e kedve derülni ezen az ostoba hírlapi kacsn?

„HIABA FORDULTAM SZEMBE HITLERREL? MÉGIS FASISZTA DIKTÁTOR VAGYOK”

Azon a másik hírlapi kacsn bizonyára nem derült, amikor a baloldali berlini lap, a Berliner Tageblatt december 7-iki számában „Magyar fasiszták Dél-Amerikában” címmel azt írta, hogy „Horthy Miklós kormányzó, az utolsó magyar fasiszta diktátor” fiát most várják Braziliába, Miklóst, aki nagyobb vagyonnak a kimentését kísérli meg. Hozzáfűzi: „Már számos magyar fasiszta Rio de Janeiroba érkezett.”

Ezzel kapcsolatban Battha Palinak keserűen jegyezte meg:

— Hiába fordultam szembe a túlerejű Hitlerrel, hiába exponáltam magam az általa kihurcolni kívánt budapesti zsidóság érdekében, hiába tettem ki magam és az országot csapatai megszállásának, hiába voltam foglya, azért mégis „fasiszta diktátor” vagyok. És nagy vagyont akarok kicsempészni. Hogyan képzelek ezek a firkászok, hogy akár én, akár fiam, akik mindketten fogolyként kerültünk ki hazánkból, vagyont tudunk magunkkal hozni? Azért élünk kegyelemkenyéren, a nemzetközi segélyszervezet élelmén, s barátaink szeretetsomagjaiból?

Sajnálattal fűzte hozzá:

— Baj, hogy az amerikaiak nem ismerik eléggé az európai, s még kevésbé a magyar ügyeket. Szeretnék megmenteni Európát, de gyengék hozzá. Nehezen értik meg a mi különleges helyzetünket. Én is szerettem volna megmenteni az országot a háborútól, jó lett volna semlegesnek maradni, de nem lehetett. És akkor is az lett volna a sorsunk, hogy előbb német, aztán orosz megszállás alá kerültünk volna. Tán egyetlen előny az lett volna, hogy valamivel kedvezőbb békefeltételeket kaptunk volna, bár, sajnos, a Stettin-Trieszt vonalat, mely hazánkat szovjet érdekszférába sorolta, már 1943-ban Teheránban megállapították, tehát már akkor eladtak bennünket.

Célzást tett arra is, amit magam már néhányszor szavá tettem: a német nyomás és főként egész Erdély és Szlovákia egy részének ígérete, melyet alátámasztott a két bécsi döntéssel visszatért ősi területeink dolga, sőt Teleki szerint az egész történelmi ország területének visszaadási ígérete oly erős volt, hogy a magyar politika kénytelen volt engedni.

— Nem volt magyar politikus, aki ezt visszautasíthatta volna — mondotta. — Ha nincs Trianon, más lett volna a helyzet.

Némi reményt lát abban, hogy Kállayt és Keresztes-Fischert nem adták ki. Tán ez lesz a próbaköve annak, hogy Eckhardt Tiborral és Kállay Miklóssal az angolszászok szóba állnak. Nevetve tette hozzá:

— A végén a pesti baloldali uralom, mely tömegesen kreált „háborús és népelleni” bűnöket és ú.n. „bűnösöket”, még Eckhardt Tibort is kikéri, mert nem hajlandó hazatérni, bár egykori pártja is látszat szerint uralmon van.

Ismételte, hogy öt már többször is kikérték és állandóan szorgalmazzák kiadatását, egyelőre azonban biztosítottak látszik szabadsága. József kir. herceg tábornagyot is újból kikérte a pesti kormány, mely nem nyugszik bele a kikérések megtagadásába.

Horthy ezúttal először célzott Eckhardt Tiborra látogatói előtt. Amit nevetve mondott, annak volt némi alapja is. Többször hallottam korábban, hogy a moszkvai rádió élesen támadta Eckhardtot azért, hogy nem tért vissza Budapestre és nem is akar visszatérni, pedig a kiskazdapárt, melynek vezetője volt, kormányon van.

Ugyanakkor Rákosi Mátyás, aki ugyan csak miniszterelnök-helyettesként szerepel, de mindenki tudja, hogy ő diktál Moszkva nevében, otthon ad visszhangot a moszkvai támadásoknak, s ezt időnként a kiskazdapártra is átviszi, ha nem teljesíti elég gyorsan a parancsait.

A párt jobbszárnyát — ahova a polgári nemzeti gondolkodású elemek behúzódtak, — a reakció főfészkének nevezi. A szociáldemokrata és parasztpárt (mint kommunista társutas) az ő utasítására Tildy Zoltán köztársasági elnöknel küldöttségben követelte a saját pártjában való rendcsinálást, a reakció elleni erős küzdelmet. Erre a reakció elleni tüntetésre felhívta a munkástömegeket is. Ez meg is történt a hősök terén. A szolgálatkész Nagy Ferenc kiskazdapárti miniszterelnök pedig kijelentette, hogy máris folyik saját pártjában a „tisztogató” munka.

ECKHARDT TIBOR SZEREPE

Akik nem ismerték eléggé Eckhardt Tibor dr. képviselőt, korábbi sajtófőnököt és népszövetségi követet, meghatalmazott minisztert, Hitler-ellenes állásfoglalásából és a háború alatt Amerikába vándorlásából azt következtették, hogy most otthon jó dolga volna, még köztársasági elnök is lehetett volna. Ezek nem tudták, vagy figyelmen kívül hagyták, hogy a kommunizmusnak az 1919-es ellenforradalom óta, melynek résztvevője, s az ellenforradalmi szegedi kormánynak államtitkára is volt, — esküdt ellensége.

Sajtófőnök korától, amikor együtt vettünk részt a Pátria Magyar Írók, Hírlapírók és Művészek Klubjának alapításában, jól ismertem, s a világnézeti azonosság és a Trianonban megcsonkított, életképtelenné tett haza felemeléséért vívott együttes sajtóküzdelmek is barátságot teremtettek köztünk.

Mégsem voltunk mindig együtt. Az Ébredő Magyarok Egyesülete elnöksége és a népszövetségi követség után mint kiskazdapárti vezérnek voltak tényei, melyek elválasztottak. Voltam tehát vele is, ellene is.

Amerikai útját sokan nem értették meg, s támadták érte — magam is — mert a hadban álló, két tűz közé került ország szempontjából nem érzékelték ennek esetleges előnyét. Inkább csak a német reakcióját láttuk, s féltük, — bár nálam, akár Kállay angolszász akciózása körül — volt olyan halvány gondolat a háttérben, Martinuzzi hasonló súlyos helyzetben vitt kettős erdélyi politikájára gondolva — hátha valamikor jelent valamit az országnak különjárásuk, akkor is, ha a nemzet többsége, a német szövetségi hűség vonalán marad, ahogy nemcsak a széljobb, hanem Kállay kormánypártjának többsége is tartotta.

Eckhardt Tibor amerikai útjával kapcsolatosan ezidőben Dr. Tasnády László miniszteri titkár mesélt nekem Roggenzellben érdekes, sőt fantasztikus történetet. Egyik barátja, akivel közös váltókölcson ügye volt, vitéz S. Gusztáv közölte vele 1941 tavaszán, hogy Amerikába utazik. Csak nem Eckhardt útjával kapcsolatosan? De igen. Te, aki széljobban állsz? Hogyan lehet ez? Behívtak katonának, magyarázta, a honvédelmi minisztériumban teljesítettem szolgálatot, s a miniszter választása rám esett. Hadianyagbeszerzés is szerepel a feladatomban. Más minisztériumból is küldtek ki, s mi rendes uton megyünk, Németországon át (Amerika akkor még nem volt benn a háborúban), míg Eckhardt dél felé indul, Jugoszlávián át és kerülő uton próbál kijutni. Nem akartam hinni barátomnak, míg aztán később útközben, majd New Yorkból kaptam tőle képeslapokat.

Később Sütő Gyula nemzetiszocialista képviselő röpiratban írta meg, hogy Eckhardtot Horthy és Teleki aranyrudakkal

küldte Amerikába, hogy egy esetleg bekövetkező német megszállás esetén ott az országot képviselje, s hozzátette: mert el akarják árulni a német szövetségest. Emiatt a honvéd vezérkar főnökének különbírósa eljárás indított Sütő ellen, aki nem várta be az eljárás befejezését, hanem külföldre szökött. Megfosztották mandátumától, melyet aztán visszacapott, mikor 1944 végén hazatért. Guszti barátomtól indulás után egy évvel kaptam újabb levelet, Ujvidékre, ahol ekkor kiküldetésben szolgáltam, de már nem New Yorkból, hanem Budapestről, ahova váltóügyünkben hívott. Ott aztán regénybe illő dolgokat mesélt el Eckhardt útjával és a közben bekövetkezett Teleki-öngyilkossággal kapcsolatosan. Akad ebben a fantasztikum határán mozgó részlet is, melyet nehéz elhinni....

— Az elbeszélő lelke rajta, — szólok közbe, — ha a tényekhez saját fantáziájából is hozzá adott.

— Ezt mondtam én is, — folytatja Tasnády — de ő hangoztatta, hogy a tényeket mondja. Szerinte Eckhardt Kairoban is megpihent, élvezte a város örömeit. A német kémek, sőt kémnők a nyomában voltak és mialatt ő pezsgőzött, sikerült szállodai szobájában irattáskájához férközniök, s a Rooseveltnélküli szó és kiugrási kísérleteinkre vonatkozó leveleket lefényképezniök. Ezeket aztán másolatban produkálta a német külügyminiszter Horthynak és Telekinek. Mindkettő angolbarátságáról tudtak és a bizonyítékok birtokában, állítólag, megtorlással fenyegetőztek. Ekkor történt, hogy a puccsal felülkerült új jugoszláv kormány a németekkel kötött megállapodást felrúgta és ellenük fordult. Bár ez a nemrég kötött magyar-jugoszláv barátsági szerződés felrúgásával is járt, amikor a német csapatok engedély nélkül átvonultak hazánkon, Teleki Pál gróf miniszterelnök azzal az indoklással, hogy mi szegtük meg a baráti szerződést, öngyilkos lett. De barátom szerint ebben fontos szerepe volt a németek által bemutatott áruló levélmásolatoknak is.

— Fantasztikus kémhistória ez — jegyzem meg, — remélem, alkalmam lesz egykor a kormányzóval vagy Eckhardt Tiborral tisztázni a történeteket.

(Hosszú idő múltán Amerikában sikerült is tisztáznom Eckhardtval, aki cáfolta ezt a mesét, — nem volt arany, nem volt kém- és kéjné, — csak zűr, nehézség a továbbjutásnál, amerikai hajó lehetőségek megszerzésénél. Az alaptalannak minősített mesével szemben aztán New Yorkban előbb lakásán, majd nálam — hangszalagon is — nemkevésbé érdekes, veszélyes, kalandos úti történetét mondott el. Ahogy erre részletesen, sok minden mással együtt sor került az ő és Montgomery követ együttes magyarérdekű munkájáról szóló könyvemben. Kitűnt, ha nem is ő küldötte, elismerte Horthy is, hogy amerikai munkássága a nemzet érdekét szolgálta.)

Hogy aztán Eckhardt valóban a nemzet ügyét szolgálta kijövetelétől haláláig, az kitűnik abból a rengeteg történelemből, adatból, dokumentumból, amely „Ketten egyért” című s „Amerikai és magyar diplomata romantikus élete” alcímű élményregényem számára összegyűlt és 1979-ben már a harmadik kötetet kezdi megtölteni, egyúttal hangszalagon is megörökítve. A jó magyarságában neve miatt kételkedők megnyugtatóására kívánságomra összeállította családfáját s ebből kitűnik, hogy a székely Ugron édesanyja s más felmenők révén Dr. posonyi Eckhardt Tibor vérségileg hetvenöt százaléban magyar.

Misszióját saját elhatározásából, állami támogatás nélkül vitte keresztül. Bárdossy külügyminiszter a német visszahatás címén ellenezte útját, Horthy marasztalni akarta, de aztán érve hatása alatt azt mondta: ha akarsz menj. Előre látta a vészt s Teleki miniszterelnök helyeslésével útra kelt, — de levelet töle se vitt, — hogy a nyugaton szószólója legyen a nemzetnek, ha szabadságában korlátozzák. És ez német és orosz vonalon egyaránt bekövetkezett. Az is, ahogy búcsúzásnál Horthynak monddta: „Azon a helyen fognak lezajlani a legszörnyűbb harcok, ahol most ül.”

Amerikában Montgomeryvel és Ottó kir. herceggel együtt akciózott hazánk érdekében diplomáciai úton s a „Független Magyarorszáért” című mozgalom élén. Ellenséges baloldali sajtótámadások közepette s nem minden veszély nélkül, mert Sztalin és Benes kopói állandóan a nyomában voltak és az antibolszvista Hoover igazgató jóvoltából az FBI védte meg, egyszer iratai megszerzésére s tán elnémitására a lakásába való éjszakai behatolástól is.

1941-től az Ottóval havonta egyszer együtt vacsorázó Roosevelt elnök is segítséget ígért számukra 1943-ig, de a teheráni konferencia után a kir. herceg, volt trónörökös Sztalin mellé lendült. Emiatt elgáncsolták törekvésüket.

Amikor már fenyegetett a vész, a szovjet megszállás elkerülése érdekében a különbéke ügyében akciózta nyugaton Kállay tervének támogatására. Sajnos, Roosevelt magatartása megakadályozta a menekítést. A háború után a magyar-segítés, kívándoroltatás stb. terén tevékenykedett, a marseillesi királygyilkosság történetét megírta angolul, — mint nekem monddta, — azért, hogy ebben feltárja hazánk szétdarabolásának szörnyűségeit. Az 1956-os szabadságharc idején a menekültek érdekében nagyszabású segélymozgalom élén állt, majd mint az emigráció külpolitikai vezetője fejtett ki érdemes tevékenységet.

A nagy könyvanyagot kívül a nemzet érdekét szolgáló munkáját tükrözi az a tíz szalagoldatra terjedő hangszalagos történelmi beszélgetés is, melyet számos alkalommal new-yorki otthonomban folytattunk és amely az általam alapított Magyar

Hangszalagos Világkönyvtárban is megőrzésre kerül. Mindezt ajánlom a jövő történetírói figyelmébe is. Még egy angolnyelvű könyvet írt, melyet már nem tudott befejezni. Családja egy tábornok barátjától várja befejezését.

— — —

De most még 1946-ban német földön vagyunk és visszaemlékezünk arra, mily nagy öröm volt a nemzet részére, amikor nem sokkal a német átvonulás után a kormányzó kiadta a hadparancsot a honvédségnek:

— Előre az ezeréves déli határokra!

Történelmi adatok rövid összefoglalójaként hozzáfűzhetem: 1941 áprilisának elején a német támadás következtében a vegyes nemzetiségű 37. jugoszláv hadosztály veresége után a belgrádi vezetés csődöt mondott. Április 10-én a horvátok kimondták önállóságukat, elszakadtak a szerbektől. Ezen a napon a magyar határvédelmek ellen a jugoszlávok részéről támadás történt. Erre adta ki a kormányzó az előrenyomulási parancsot.

A magyar honvédség előrenyomulása április 11-én kezdődött és három nap alatt teljesítette a parancsot történelmi határunk elérésével. Ez azonban még nem jelentette a harcok végét. Partizánok, csetnikek, kommunisták támadásai a magyar honvédség, a rendfentartó közegek ellen napirenden voltak a Bácskában. Még súlyosabbak voltak a szabotázsok, gyújtogatások. Vasúti pályatestek rombolása, gazdasági központok, tanyák, gabonaraktárak felégetése, távíróvonalak szaggatása nem szűnt meg.

Különösen súlyos volt a helyzet Ujvidéken, ahol benzinraktárt, katonai garázst, vasútvonalat, hidat is felrobbantottak.

TELEKI ÉS BARDOSSY ÉLETÁLDOZATA

Természetes, hogy ilyen tényeket egy megszálló hatalom se tűrhet el. Védekezni kellett és a kormányzó a rendcsinálással Szombathelyi vezérkari főnököt bízta meg. A szegedi hadtest csapatait, csendőr- és rendőralakulatokat használták fel erre a célra. A rendcsinálás megtorlásokkal járt. Ezek során túlkapások is történtek, amelyeket hadbírószági eljárás és büntetés követett. A jugoszlávok részéről pedig szörnyű bosszú, mikor eljött felülkerekedésük ideje.

Teleki életáldozata is hiába való volt. Churchillnál csak egy be nem váltott ígéretre adott alkalmat — hogy majd az új békekonferencián Telekinek fenntartanak egy üres széket emléke megbecsülésére, — de az ő szellemében nem szolgáltak igazságot Magyarországnak.

A szerbek pedig azzal honorálták, hogy amikor Tito kommunistái kerültek felül, s a szovjet támadás folytán jött a magyar összeomlás, negyvenezer szerencsétlen magyar legyilkolásával álltak bosszút azért, hogy Horthy parancsa szerint honvédségünk előre jutott az ősi déli határokig, most pedig a kormányzó kikérését újra szorgalmazták, hogy rajta külön is bosszút álljanak.

Teleki halálának ügyét is majd csak később láthatom tisztázottnak. Annak a tragikus április eleji napnak reggelén — méselem most barátomnak, — amikor bementem munkahelyemre, a Magyar Távirati Iroda szerkesztőségébe, asztalomon ott feküdt a hajnali hivatalos kormányjelentés: Teleki Pál gróf miniszterelnök ma éjszaka hirtelen meghalt. Nem merték azonnal közölni a valóságot, nehogy a megdöbbenés és izgalom még nagyobb legyen. Később küldte hozzánk a kormány a részletesebb hivatalos jelentést, melyből kiderült, hogy az ország tudós miniszterelnöke — vagy ahogy magát kedélyesen nevezte: nád-pálcás tanítómestere — agyonlőtte magát. Családjának az 1848-as szabadságharcban szereplő kiváló tagját: Kossuth kormányzó jóbarátját és az emigrációban is támaszát követte: Teleki Lászlót, aki szintén golyóval végzett magával, mikor hasonló lelki konfliktusba került.

Teleki Pálban Kossuth kormányzó utóda, Horthy vesztette el jóbarátját, odaadó hívét és támaszát. A nép nem is akarta hinni és arról suttogott, hogy a németek végeztek vele angolbarátsága miatt. A kormányzóhoz küldött búcsúlevele azonban, melyet nem hoztak nyilvánosságra, ezt megcáfolta.

Ha Tasnády barátjának levél-meséjét ismerték — vagy ismerték volna — akkor még több okkal terhelték volna Teleki öngyilkosságával a németeket. Engem is mélyen lesújtott halála, aki nemcsak mint külügyminiszterrel és kétszeri miniszterelnökkel érintkeztem vele, hanem mint földrajztudóssal és térképésszel is, hiszen feleségem nagybátyja, Gerő László ezredes, szintén ismert térképész szoros munkatársa volt.

A magyar diákok százezrei tanultak azokból a térképekből, melyek alatt ott állt: tervezték Teleki Pál és Gerő László. Tudtam, hogy sokat az ő nevében is — mikor kormányzati teendői gátolták, — Gerő tervezett. Sok vonalon tehetséges volt, Teleki úgy emlegette, hogy „ezermester” és ajánlására került bele egy hazafias akció a frankügy középpontjába, amikor ennek leleplezése után a világsajtó is így emlegette.

És ez az ezermester Gerő a háború utolsó idejében — hozzám írt és itt is nálam lévő levelei szerint — azt panaszolta, hogy hiába ajánlotta fel szolgálatait a hadvezetőségnek, nem vették igénybe. Csak nem azért, mert Teleki Pálnak első munkatársa és jóbarátja volt?

Teleki Pál gróf tragédiája — mint több más alkalommal, — most is hosszan foglalkoztat. Ahogy a történelemmel foglalkozó magyar és külföldi írókat szintén még sokáig faglalkoztatja. Politikájában a kor követelményeinek és hazánk helyzetének megfelelően németbarát vonalon állott, de Horthynak bevallotta, hogy titkon attól tart, hogy a német nagyhatalom úgy ránk telepszik, hogy nem megy le rólunk. Maxime Mourin francia történész Teleki-tanulmányában ezt a félelmét több jelenséggel támasztja alá. Ir egy lidérces álmáról is, amelyben óriás horogkeresztes harapófogót látott, amely egyik oldalról Szlovákiába, a másikkal a Bánátba vágta be magát és összeroppantással fenyegette hazánkat.

Kifelé azonban — tehetem hozzá — nem adott hangot gyöt-rődésének.

Telekiről és tragédiájáról mint szemtanúnak, titkárnőjének előttem 1973-ban az amerikai Catskill-hegységben tett vallomását is ide idézhetem. Ezt röviddel utóbb megírtam és hangszalagra mondtam a vermonti Big Bromley csúcson barátomnál, Thoma Nándornál, aki polgári kormánybiztosként vett részt a budai ostromharcokban és arról is nevezetes, hogy — Eckhardt Tibor által is megerősítetten — egyidőben volt bizalmasa Montgomery budapesti USA-követnek és — Szálasi Ferencnek. Ebben a minőségben aztán mindkét részről sok érdekes történelmi adalékkal szolgált Amerikában könyveimhez. Éppígy a követ-tel jó viszonyt tartó Horthyról is, — meg a budai ostromharcok borzalmairól.

A catskilli amerikai Lillafüreden — amelynek az emigráció életében vitt érdemes szerepéről később a Képes Világhiradóban számolhattam be — több érdekes személyiség közt együtt voltam Mészáros Maya festőművésznővel.

A kitűnő festőművésznőben egykori magyar miniszterelnökök és államtitkárok titkárnőjét is tisztelhettem. Rimaszombat polgármesterének leányaként férjhez ment Dr. Mészáros Ferenc kisújszállási orvoshoz, majd tőle elvált és öt idegen nyelv tudásával bekerült a rokon Lukács Béla földművelésügyi államtitkár révén a földművelésügyi minisztériumba Battha Pál miniszteri tanácsos, majd államtitkár titkárnőjeként. Aztán nyelvtudásával átvitték a miniszterelnökségre.

A világhírű földrajztudós Teleki Pál gróf miniszterelnök titkárnője lett. Így közelről volt alkalma megfigyelni a kormányelnök nyelv- és világföldrajzi ismereteit. Megemlítem neki, hogy tavaly elhunyt drága párom nagybátyja, Gerő László ezredes volt a földrajz-tervező társa s még az 1918-as forradalmi időkből ismertem nála is találkoztam vele, jól ismertem nemcsak világhírű tudását, hanem szerény, kedves magatartását is. Tehát nemcsak miniszterelnöki munkájából mint politikai rovat-

vezető, szerkesztő, hanem társaságból is. Így aztán könnyen megértettem Maja lelkesedését főnöke kedvessége és nagy tudása iránt.

Teleki gyakran egész füzetre valót diktált titkárnőjének, aki tapasztalta, hogy a világ kisebb városait, folyóit, útjait, földrészeit is mily kitűnően ismerte. Birtokomban van halála előtt négy héttel lisszaboni barátjának írt érdekes levele és majd otthon nálam megtekinti: valószínűleg ezt is Maja gépelte. Baráti hangon ír a németekről.*

Maja előtt a németekről úgy szólt: nem hihetem, hogy bennünket be akarnának kapni. Aztán mégis a Jugoszlávia megtámadására indult, hazánkon átvonuló németek miatt lett öngyilkos túlzott önérzetből, becsületből, hasonlóan a 48-as párisi követ Teleki Lászlóhoz. Holott a német támadás a megváltozott, s a németekkel szembefordult szerb uralom ellen történt.

Nem ült el máig sem az a híresztelés, hogy Teleki nem lett öngyilkos, hanem a németek ölték meg. Maja ezt mint szem- és fültanú a leghatározottabban megcáfolta előttem. Jól emlékszem, — mondtam neki — hogy a reggeli órákban a Magyar Távirati Iroda jelentései közt csak röviden annyit közöltünk a nyilvánossággal, hogy Teleki tragikus körülmények közt hirtelen meghalt. Aztán jóval később került sor az öngyilkosság közlésére. Kérdéseimre Maja így mondja el a tragédiát:

— Teleki miniszterelnök 1941 tavaszán felesége súlyos betegsége miatt állandóan lehangolt volt. Naponta délben látogatta a kórházban és vele ebédelt. Emlegette: oly mindegy, hogy mit eszem a kórházban, semminek se érzem az ízét. Bánata ellenére késő estig diktált s egyre tapasztaltam óriási tudását, nagy szellemi fölényét. Kedves, közvetlen volt hozzám, aki két évig szolgáltam mint gyorsíró és gépíró titkárnője s állandóan „Gyermeknek” szólított. Előzően Imrédy miniszterelnök mellett csak két hónapig szolgáltam. Átéltam az ő csendes tragikumát is. Amikor a kormányzó közölte vele, az erős nemzeti érzésű, jó magyar miniszterelnökkel, aki a zsidóság korlátozását célzó törvényt is készítet, hogy eléje tett régi írások szerint valamelyik őse zsidó lett volna, ómoravica Imrédy Béla mélyen megrendült. Feleségével nyolc napra bezárkózott miniszterelnöki lakásába és aztán kiadta lemondásáról szóló nyilatkozatát. Nagyon sajnáltuk, mert ő is kedves, udvarias volt hozzánk, bár nem annyira barátságos, mint Teleki Pál.

— Elképzelem, — jegyeztem meg — a lelki vívódást, amelyen a nyolc nap alatt átment. Aztán beigazolták — és Horthy is elismerte könyvében, — hogy megbuktatására szánt szándékos „tévedés” volt az állítólagos Heinrich-ösről szóló papír. De térjünk vissza Teleki tragédiájára, erről közvetlen tapasztalataira.

— Teleki — meséli Maja, — vallásos katolikus volt, gyakran járt templomba. A tragédia előtti napon gyönt, — de mint Incze Péter titkáranak mondta, nem áldozott. Majd holnap, — tette hozzá. Uglátszik, a kórházban szó volt arról, hogy felesége menthetetlen — utána nemsokára meg is halt, — és Teleki nagyon lehajolt volt. Aznap a hivatalában is sok az izgalom s mondta is nekem: „Tudja gyermek, ez már a bolondok háza.”

— Mi történt a tragédia napján? — kérdezem Maját.

— Csütörtök reggel — április 2-án — mikor bementem a Sándor palotába, az altisztek szomorú arccal és azzal a megdöbentő hírrel fogadtak: a kegyelmes úr meghalt. Azt hittem, tévednek: a kegyelmes asszony halt meg, hisz ő volt halálán. De nem: Teleki. Incze Péter titkár megesketett bennünket, hogy senkinek se mondjuk el, mi történt s megmondta:

— A kegyelmes úr agyonlőtte magát.

— A portás jelentette: éjjélkor levelet hoztak. Ezt ő felvitte. Nyilván ebben jelezték az átvonulást, s ez idézte elő a tragédiát, — folytatta Maja. — Megrendültünk. A MTI rövid híre után, melyet a rádió közölt, egymásután szólt a telefon. De a sajtó érdeklődésére se mondhattunk semmit. Péter egy társzömmel együtt bevezetett a miniszterelnök hálósobájába...

— Láthatta, hogy Teleki nem gyilkosság áldozata lett, — szólók közbe.

— Igen — folytatja Maja, — ott feküdt ágyában, megmerevedett balkezevel fejét paplannal takarta, jobb kezében volt revolvere, mellyel halántékon lőtte magát. Elképzelheti megrendülésem, amikor holtan láttam ágyában és a falon ott láthatam a kiszakított agyvelejének egy részét. A világ egyik legnagyobb agyvelejének részét...

Maja most, harminc év után is belerendül a borzalmas emlékezésbe. Inczéhez írt búcsúlevelét olvasta. Csak ennyi volt rajta: „Ne haragudjatok, nem tehettem mást.” Nem tudja, mit írt feleségének. Horthy kormányzóhoz írt sorait zárt levélben küldték át. Itt megjegyzem: otthoni, nem tárgyilagos mostani könyv szerint az is benne lett volna: a gazemberek mellé álltunk. Felteleezi ezt a kijelentést, melyről már megírtam, hogy én nem hiszem?

— Kizártnak tartom, — mondja Teleki egykori titkárnője, — ez merőben ellenkezett az ő finom stílusával. Ha mégis benne volt, akkor valójában elveszíthette az eszét, amit nem tudok elhinni... **

Az újkori magyar történelem két tragikus sorsú alakjának, két miniszterelnöknek emléke árnyékolja be a vermonti hegycsúcs napsütéses házát, amikor hangszalagra szólva mesélek róluk. Hisz Imrédy is golyó által halt meg. Nem önkezeléstől. A halálhozó golyók Sztalin puskáiból hatoltak a szintén világszerte

elismert gazdasági, pénzügyi tudós kormányelnök agyába, miután börtönében elkészítette rabtartói számára a forint pénzegetést hozó pénzügyi reformot.

Térjünk vissza 1946-ba, német földre, a kormányzóhoz.

Most Horthy is sokat elmélkedhetik tudós, világhírű térképész miniszterelnöke tragédiájáról, a kiváló koponyájába röptett golyóról. Éppígy Teleki miniszterelnök utóda tragédiájáról is.

Bárdossy Lászlónak, akit Horthy mint nemzetközileg elismert diplomatát a külügyminiszteri székből nevezett ki miniszterelnökké, és aki a szovjetnek a hadat megüzente, nem kellett önkezeléssel magába röptenie a halált hozó golyókat, elvégezte ezt a „népbíróság” kivégzőosztaga.

Bárdossy mártírsága engem annál inkább megrendített, mert szombathelyi családjához, s hozzá ifjúkori emlékek is fűztek.

Borotvált, vékony, szinte átlátszó, intelligens arca, boltozatos koponyája, melyet fehér haj övezett, s magas-színvonalú értelmet sugárzó, mágikus szeme úgy maradt meg emlékemben, ahogy közvetlen a háborús összeomlás, menekülés előtti napokban utoljára láttam rokonainak, az Esső-családnak hajlékában folytatott beszélgetésünk alatt, melyet már beárnyékol a nemzetre leselkedő végzet.

Még fájdalmasabb számomra, hogy az a lakás, ahol utolsó beszélgetésünk folyt, sok kedves ifjúkori emléket is őrzött, hisz a város legtekintélyesebb ügyvédje, Esső Imre és a bájos Esső-lányok kedves vendéglátó otthonában több emlékezetes táncos estünk zajlott le. Azokban a napokban, amikor kivégzésének híre jött, de sokszor révlett fel előttem aszkéta arca, szinte apostoli fehér feje, amelyet vérbe borítottak a gyilkos golyók, miután Bárdossy messzehangzón kiáltotta:

— Uristen, mentsd meg szegény hazámat ezektől a gonosztevőktől!...

Horthynak hasonlóan bele kellett rendülnie, bárhogy nem engedte gyengének mutatni magát látogatói előtt.

*Megnézte, ő gépelte. Meghatott érdeklődéssel olvasta előbb a rátűzött kis sárga levélpapíron a levelet hozzám juttató Eckhardt sorát: „Igen érdekes levél, kelt húsz nappal öngyilkossága előtt. Visszakérőleg Tibor.” Másolat után vissza is kapta. Hevesy Vilmoshoz szól Teleki levele Lisszabonba, fent nyomtatva: Ministerelnök és rágépelten: Budapest, 1941. március 13. Személyi dolgok után így ír:

„Állapotaink és helyzetünk jók. Szemben a románokkal, bulgárokkal, szlovákokkal, kik mind meg vannak szállva, nálunk ilyesnek nyoma sincs. Vasúton történik átvonulás, (megjegyzésem: Románia felé) legnagyobb rendben, legfairebb módon és minden legkisebb incidens nélkül. Sokat járok a városban kocsin mindenfelé, — eddig két hónap alatt egy német katonát láttam az utcán a Keleti Pályaudvar közelében. Sehoh se szállnak ki. Kü-

lönben meg kell jegyezni, hogy a német katonaság, tábornoktól közlegényig legeslegrendesebben, a tisztek abszolút úri módon viselkednek. Ha van baj, máshol van, legfeljebb propagandistákkal és természetesen a gazdasági penetráció terén... Ez (utóbbi) meg van Európaszerte. Ez nem német, de nagyhatalmi specialitás... Nem lehet azonban kifogása ez ellen azoknak az országoknak és államférfiaknak, akik fenhéjázón követelték és követelik, hogy a kis államok egyenként áldozzák fel magukat egy koncepció nélküli akcióban."

Igy fejezi be levelét Teleki: ... Háború után a kis országoknak össze kell fogni... Egyébként megvagyok, már nem is tudom biztosan, hogy érzem magamat, sőt néha azt sem, hogy létezem-e, mert nincsen időm rájönni... Feleségem, sajnos, még mindig nagyon beteg. Karácsony-újkor súlyos tüdőgyulladás volt, azóta is laborál szívével és májával, rendkívül gyenge."

**A nyilvánosságra hozott Horthy-iratok szerint Jugoszláviával szemben a területi igényeinket a német szorgalmazásra kötött barátsági szerződésben is fentartottuk. Teleki tragédiájáról Horthy ezt írta Hitlerhez: "A túlzott korrektség, a tisztaság, a kötelességtudás mintaképe volt, nagyműveltségű politikus és tudós, aki a megfeszített munka következtében és súlyos események terhe alatt nem talált más kiutat." Mussolinihez írt levele szerint "rendkívüli lelkiismereti konfliktusban" találja az öngyilkosság okát.

Hogy mi idézte elő a lelkiismereti konfliktust, azt az utód: Bárdossy László világította meg. Beszédéről, népbírói vallomásától a svájci Duna kiadvállalat által közzétett "Bárdossy László: A nemzet védelmében" című könyvből kitűnik, hogy a Délvidék visszaszerzésével kapcsolatos intézkedés a március 28-án tartott minisztertanács és legfőbb honvédelmi tanács határozata szerint történt, amelyet Teleki hozzájárulásával hoztak. Ez természetes annál, aki fő feladatának tekintette elvesztett területeink visszaszerzését. Azt remélte — nyilván Rothermere lord akciója nyomán is — hogy az angolok megértik cselekvésünket. A nagy csalódást és lelki megrendülést az idézte elő, hogy Barcza londoni követünk eltúlzott jelentésében közölte: a németekkel együttes minden lépés Anglia, majd nemsokára Amerika hadüzenetét s az ország nagyerejű bombázását vonja maga után.

VAD BÉCSI TÁMADÁS EGY SVÁJCI LAP CIKKE MIATT

1946 december közepén Horthy-ellenes hazug, vad bécsi sajtótámadásról értesülök, de csak karácsony táján tudom megszerezni a részletes adatokat. Eszerint:

A Bécsi Napló, Wiener Journal 1946. dec. 7-iki számában írja „Egy Horthy-intervju margójára” címmel és „A Vörös Hadsereg bécsi lapjának érdekes cikke” alcímmel:

Az „Österreichische Zeitung”, a Vörös Hadsereg bécsi lapja hosszabb cikkben foglalkozik egy Horthy-intervjuval, amely a Schweizer Illustrierte Zeitungban látott napvilágot. A világ népei, amelyek a fasiszmus borzalmaitól megmenekültek (de elfelejti hozzátenni, hogy a sztalinizmus borzalmaitól még nem), a háborús főbűnösök ellen hozott ítéletek végrehajtását nagy elégtétellel vették tudomásul — írja a Vörös Hadsereg bécsi lapja.

Az emberiség hőhérai, Hitler lakájai meglakoltak bűneikért: Quislinget és Lavalt kivégezték, Mihalovicsot felakasztották. Van azonban olyan is, aki megmenekült. Mindenki emlékszik még Horthy Miklósról, Magyarország fasiszta diktátorára, Hitler egyik legalázatosabb lakájára. Mint emlékeztetés, Horthy a Szálasi-féle puccs után titokzatos módon eltűnt.

Egy ideig az a hír járta, hogy Horthy meghalt. Egy amerikai közmondás szerint árulók sohasem halnak meg természetes halállal. A napokban a Schweizer Illustrierte Zeitung egy beszélgetést közölt, amely levelezője és a magyar Quisling között folyt le. Annak dacára, hogy Horthy fogoly-életet él, mégis lehetővé tették számára, hogy nyíltan elmondja nézeteit az európai eseményekről.

Ebben az intervjuban jellemző részletek vannak. Például azt írja a tudósító, hogy Wiesbadenben, ahol Dönitz-cel és Rundstedt-tel együtt ült a Hitler-lakáj, a megszálló katonaság sokáig töprengett, hogy mi történjék vele? Végül is Weilheimbe küldték, ahol ma is békés életet él.

Furcsa történet. A jugoszláv kormány sürgősen követeli Horthy kiszolgáltatását, mint háborús főbűnösét, aki közvetlenül bűnös a bácskai irtózatos vérfürdő ügyében. Az amerikai hatóságok nem tudják, hogy mi történjék a magyar diktátorral. Horthy az egész világ közvéleménye Hitler pórázon járó kutyájának bélyegezte meg, aki országát és népét egy bűnös háborúba vetette.

Néhány együttérző mégis helyesnek tartja, hogy a vádlottak padja helyett egy kedves kis villában ülhet. Egy háromlakásos villája van a volt kormányzónak és kíséretének. Ennek balkonján Horthy még ma is dicséri Hitlert és piszkosan rágalmazza Magyarországot mostani demokratikus kormányát. Elátkozza a földreformot. Amellett bizonykodik, hogy Magyarország nem kezdett Hitlerrel együtt háborút, hanem maga is megtámadott ország volt. Ez a támadás indította Horthyt arra, hogy katonai szövetségre lépjen a fasiszta Németországgal. És amint kiderült, Magyarország nem támadta meg Jugoszláviát sem, hanem kénytelen volt magyar területre történt behatolást elhárítani.

Ami a hatezer békés újvidéki lakost jelenti, az elkerülhetetlen kilengés volt. „Ahol lőnek, ott emberek pusztulnak.” Mondotta Horthy cinikusan az újságírónak.

Felesleges a Hitler-lakáj intervjúját kommentálni, amelyet a svájci újság szolgálatkészen nyilvánosságra hozott. Nem érdeketlen az újságírónak és a vele szolidáris lapnak meghatározni: Horthy tisztára mosni és elégtételt adni neki. Attól a körülménytől meghatódva, hogy Horthy még 1946-ban sem kívánja megtagadni Hitlert, az újságíró azt bizonygatja, a történelem majd igazságos ítéletet hoz Horthy felett.